

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Katedra společenských věd

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Kyberšikana a její dopady na žáky 2. stupně

Nikola Habáňová

PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci s názvem Kyberšikana a její dopady na žáky 2. stupně vypracovala samostatně a uvedla jsem veškerou použitou literaturu a prameny.

V Olomouci 18. 4. 2024

.....

Nikola Habánová

PODĚKOVÁNÍ

Mé poděkování patří Mgr. Markétě Šemberové, Ph. D. za odborné vedení, trpělivost, cenné rady a ochotu, kterou mi v průběhu zpracování bakalářské práce věnovala. Zároveň bych také ráda poděkovala všem respondentům a respondentkám za ochotu při získávání dat potřebných k praktické části bakalářské práce.

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Nikola Habáňová
Katedra:	Katedra společenských věd
Vedoucí práce:	Mgr. Markéta Šemberová, Ph. D.
Rok obhajoby:	2024

Název práce:	Kyberšikana a její dopady na žáky 2. stupně
Název v angličtině:	Cyberbullying and its impact on lower - secondary school pupils
Anotace práce:	Bakalářská práce se zaměřuje na problematiku kyberšikany a jejího dopadu na žáky druhého stupně základní školy. Práce se skládá ze dvou hlavních částí – teoretické a praktické. Teoretická část se věnuje šikaně, kyberšikaně, jejím dopadům, diagnostice a prevenci. V praktické části se práce věnuje poznatkům získaným z dotazníkového šetření zaměřeného na dopady kyberšikany.
Klíčová slova:	Šikana, kyberšikana, dopady, oběť, agresor, sociální sítě, prevence, diagnostika, základní škola
Anotace v angličtině:	This bachelor thesis focuses on the issue of cyberbullying and its impact on lower secondary school pupils. The thesis consists of two main parts – theoretical and practical. The theoretical part is concerned with bullying, cyberbullying, its effects, diagnosis and prevention. In the practical part, the thesis deals with the findings obtained from a questionnaire survey focused on the effects of cyberbullying.
Klíčová slova v angličtině:	Bullying, cyberbullying, impacts, victim, aggressors, social sites, prevention, diagnosis, elementary school
Přílohy vázané v práci:	Dotazník
Rozsah práce:	67 stran
Jazyk práce:	Čeština

Obsah

ÚVOD	7
I. TEORETICKÁ ČÁST.....	9
1 Šikana	9
1.1 Definice šikany.....	9
1.2 Projevy šikany	10
1.2.1 Mapa vnějších projevů šikanování	11
1.3 Vývojová stadia šikany	11
1.3.1 Ostrakismus	11
1.3.2 Fyzická agrese a psychická manipulace	12
1.3.3 Vytvoření jádra agresorů	12
1.3.4 Vytváření norem	13
1.3.5 Totalita neboli dokonalá šikana	13
1.4 Formy šikany	13
1.4.1 Fyzická šikana	14
1.4.2 Psychická šikana	14
1.4.3 Smíšená šikana	14
2 Kyberšikana.....	15
2.1 Definice kyberšikany.....	15
2.2 Rozdíl mezi kyberšikanou a tradiční šikanou	16
2.3 Znaky kyberšikany	17
2.4 Formy kyberšikany.....	18
2.5 Způsoby a druhy kyberšikany	19
2.5.1 Provokování	19
2.5.2 Kyberobtěžování	19
2.5.3 Očerňování	20
2.5.4 Krádež identity	20
2.5.5 Vyloučení z on-line skupiny	20
2.5.6 Odhalení tajemství a podvádění	21
2.5.7 Happy slapping.....	21
2.5.8 Kyberstalking	21
2.5.9 Kybergrooming	21
2.6 Kde se s kyberšikanou můžeme setkat?	22
2.6.1 Sociální sítě	22
2.6.2 SMS zprávy a telefonní hovory.....	23
2.6.3 E – mailová komunikace	23
2.6.4 On-line hry	23

2.6.5	Webové stránky a blogy	23
2.7	Aktéři kyberšikany	24
2.7.1	Oběť kyberšikany	24
2.7.2	Agresor	24
2.7.3	Příhlížejíci	26
3	Diagnostika kyberšikany	27
4	Dopady kyberšikany	29
4.1	Psychické a emoční dopady	29
4.2	Fyzické dopady	30
4.3	Dopady na chování	30
4.4	Dopady na mezilidské vztahy	31
5	Prevence kyberšikany	32
5.1	Netiketa	32
5.2	Primární prevence	32
5.3	Materiály k prevenci kyberšikany	33
II.	PRAKTICKÁ ČÁST	35
6	Aktuální výzkumy k problematice dopadů kyberšikany	35
7	Výzkumné šetření	37
7.1	Cíle výzkumu	37
7.2	Metodika	37
7.3	Výzkumný vzorek	37
7.4	Výzkumný nástroj	37
8	Analýza získaných dat	39
8.1	Demografické údaje	39
8.2	Hlavní otázky dotazníku	41
9	Shrnutí dotazníkového šetření	54
	Závěr	56
	Seznam použité literatury a elektronických zdrojů	58
	Přílohy	62

ÚVOD

Téma kyberšikany je v dnešním světě velice aktuální, jelikož využívání elektronických médií je pro tuto dobu zásadní. Digitální doba, ve které se nyní nacházíme, přinesla mnoho nových fenoménů a kyberšikana je jedním z nich. Jedná se o jeden z negativních jevů, který se objevil až v éře mobilních telefonů a především internetu.

Virtuální prostředí je pro nás místem, kde se dá dělat prakticky cokoliv. Můžeme se seznamovat s novými lidmi, zároveň také komunikovat s těmi, které dobře známe, ať už jsou kdekoli na světě či ve vedlejší místnosti, můžeme se také mnohému přiučit, ale internet není pouze místem, které je pro člověka prospěšné. Mnohdy se zde dějí situace, které jsou lidem a zvláště dětem nepříjemné. Mezi tyto situace můžeme zařadit právě kyberšikanu, která je rizikovým jevem a může způsobovat psychické problémy, o kterých se nemusí nikdo dlouhodobě dozvědět, jelikož kyberšikana není jako klasická šikana tak znatelná a mnohdy se jedinci bojí se s ní svěřit.

Cílem práce je specifikovat a definovat problematiku kyberšikany jako takové a zároveň poukázat na její dopady, které má na žáka 2. stupně. Práce si také klade za cíl seznámit čtenáře s možnostmi prevence a také s tím, zda se žáci na druhém stupni opravdu s kyberšikanou potýkají a jak na ně tento jev působí.

Volba tohoto tématu byla na základě aktuálnosti daného jevu, který je v mnoha materiálech rozebírán a zároveň padla volba na toto téma i proto, že mě zajímá, jak se s tématem kyberšikany dá pracovat a zároveň jsem se chtěla dozvědět i o dopadech, které kyberšikana může mít, jelikož mi přišlo, že se o nich nemluví tak často, jako například o dopadech tradiční formy šikany.

Bakalářská práce je rozdělena do dvou základních částí, a to do části teoretické a části praktické. Teoretická část ve své první kapitole vymezuje pojem šikana, na který navazuje ve druhé kapitole vymezení pojmu kyberšikana. V rámci druhé kapitoly je obsaženo i srovnání tradiční šikany s kyberšikanou, formy kyberšikany, její způsoby a druhy, aktéři kyberšikany a také prostředí, ve kterém se s kyberšikanou můžeme setkat. Třetí kapitola se zabývá diagnostikou kyberšikany. Následující kapitola obsahuje teoretické poznatky o dopadech kyberšikany, jak fyzických, tak psychických či emočních. Závěrečná pátá kapitola pojednává o možnostech prevence kyberšikany.

Praktická část práce se zabývá vlastním výzkumným šetřením, které bylo prováděno na 2. stupni základní školy v Moravskoslezském kraji. Šetření bylo provedeno prostřednictvím kvantitativního výzkumu ve formě dotazníku, který byl žákům distribuován online. Hlavním cílem praktické části bylo porovnání zkušeností s kyberšikanou u žáků 2. stupně základní školy s teoretickými poznatky. Dotazník zjišťoval, jaké mají žáci povědomí o kyberšikaně, zda se s ní setkali a také to, jak vnímají kyberšikanu a její dopady.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 Šikana

Z etymologického hlediska pochází slovo šikana z francouzského slova chicane, jehož významem je zbytečné a zlomyslné týrání, sužování, pronásledování a opakované vyžadování nesmyslné činnosti. (Procházka 2012, s.157)

Tento pojem jako první definoval v sedmdesátých letech 20. století norský badatel Dan Olweus, který se zabýval agresivním chováním mezi školními dětmi. Jeho metodologii postupně přebírali mnozí psychologové v průběhu let, jak v evropských, tak i mimoevropských zemích. Pojetí šikany dle Olweuse zavedl do české odborné literatury Pavel Říčan, který se také zajímá o šikanu a vydal několik publikací o tomto tématu. (Janošová 2016, s. 17) Nicméně jako první zavedl pojem šikana Petr Příhoda, jenž byl pražským psychiatrem. (Říčan 1995, s. 25)

Z výzkumů v posledních letech vyplývá, že je šikana velice rozšířeným jevem na základních školách a bohužel se zvyšuje počet jejich obětí. Nejnovější tematická zpráva České školní inspekce, pocházející z roku 2023, obsahuje informace provedeném průzkumu šikany, z něž vyplývá, že na 57 % oslovených školách se vyskytla některá z forem šikany, což je o 10 % více, než bylo uvedeno v šetření z roku 2015/ 2016. (Spitzerová 2023, s. 14)

1.1 Definice šikany

I když se může zdát, že pojem šikana je velice rozšířený a má jednotnou definici, není tomu tak a různí autoři mají k definici jevu jiný přístup. Z tohoto důvodu uvádíme několik příkladů vybraných definic různých autorů.

Významný český odborník pan doktor Michal Kolář označuje šikanu jako chování, kdy: „Jeden nebo více žáků úmyslně, většinou opakovaně týrá a zotročuje spolužáka či spolužáky a používá k tomu agresi a manipulaci.“ (Kolář 2011, s. 32) Publikace *Jak na šikanu* uvádí tuto definici: „Šikana je ubližování někomu, kdo se nemůže nebo nedovede bránit. Obyčejně mluvíme o šikaně tehdy, když jde o opakované jednání, ...“ (Říčan 2010, s. 21) Z obou těchto definic je patrné, že je šikana jevem, který probíhá mezi minimálně dvěma lidmi, kteří vůči sobě zaujímají rozdílné postoje, které jednomu z aktérů dovolují nepřístojné chování vůči druhému.

Již zmiňovaný přední odborník a také první autor, který definoval šikanu Dan Olweus uvádí, že tento jev lze charakterizovat dle tří základních kritérií, která definoval takto: 1. Jedná

se o agresivní chování nebo záměrné ubližování, 2. Jde o opakované jednání, 3. Jde o mezilidské chování, které je charakterizováno nevyvážeností moci a síly mezi obětí a agresorem. (Olweus 1994)

Evelyn Fieldová považuje šikanu za „*psychické, citové, společenské nebo fyzické zneužívání*.“ (Fieldová 2007, s. 24) Doktor Martínek (2009, s. 109) ve své knize charakterizuje šikanu tak, že: „*jeden nebo více žáků úmyslně a většinou opakovaně týrá spolužáka nebo spolužáky a používá k tomu agrese a manipulaci*.“ U autorů Fieldové a Martínka se setkáváme s definicí, která nám vyobrazuje různé aspekty šikany, od těch psychických po ty fyzické a manipulativní.

Každá z definic svým způsobem poukazuje na chování, které považujeme za šikanu. Autoři vychází z psychologických aspektů šikany, které jsou propojeny i s aspekty tělesnými a násilnými. Nejlépe problematiku charakteristiky šikany popisuje Dan Olweus, který ji popsal na základě tří kritérií a z nich lze vycházet i dnes, jelikož jsou definovány srozumitelně a věcně.

Z těchto definic i mnohých dalších lze vyvodit, že šikana je chování, které je úmyslné a projevuje se opakovaně. Je pro její oběti velice náročná a může mít velmi závažné dopady. Také lze uvést, že se jedná o chování, které ve společnosti vytváří dominantní jedince a je nebezpečné pro jedince, kteří se nedokáží bránit. Obvykle se tedy jedná o žáka, který se jeví jiným spolužákům jako slabší.

1.2 Projevy šikany

Abychom mohli diagnostikovat šikanu, je podstatné si zprvu všimnout jejich vnějších projevů. Jelikož je nutné rozlišit, zda se jedná opravdu o šikanu, anebo pouze o škádlení neboli teasing. Teasing šikanu zdánlivě připomíná, ale jedná se o chování, které zažívají žáci na základních školách obvykle v období puberty, kdy si například chlapci dobírají dívky, protože se jim líbí. Samozřejmě, že si jedno či druhé pohlaví na oko stěžuje, ale stále se škádlení považuje spíše za žert, kdy si mládež vyjadřuje svou náklonost (Martínek 2009, s. 109)

Z počátku je nejdůležitější se při posuzování situace zaměřit na přítomnost významných znaků šikany, mezi něž patří: opakování, záměrnost, nerovnováha sil a samoučelnost agrese, z tohoto pak můžeme pokračovat dál ve vyhodnocování situace. Je však důležité, abychom se v dalších fázích diagnostiky nezaměřovali jen na vnější projevy, ale také je nutno mít povědomí i o vnitřním rozměru šikanování, kdy můžeme získat vyšší vnímavost k varujícím signálům.

Kolář ve své publikaci uvádí, že ke schopnosti sledovat varující signály může napomoci i kvalitní mapa vnějších projevů. On sám považuje za nejvíce praktickou takovou mapu, kde lze členit projevy šikany na přímé a nepřímé, fyzické a verbální, aktivní a pasivní. Když se tyto druhy projevů zkombinují, pak lze postihnout odlišnosti u různých typů šikanování relativně kvalitně například mezi dívkami či mezi chlapci. (Kolář 2011, s. 36–37)

1.2.1 Mapa vnějších projevů šikanování

Osm druhů šikanování	Příklady projevů
Fyzické aktivní přímé	Útočníci oběť věší, škrtní, kopou, fackují.
Fyzické aktivní nepřímé	Kápo pošle nohsledy, aby oběť zbili. Oběti jsou ničeny věci.
Fyzické pasivní přímé	Agresor nedovolí oběti, aby si sedla do lavice. (Fyzické bránění oběti v dosahování jejích cílů)
Fyzické pasivní nepřímé	Agresor odmítne oběť na její požádání pustit ze třídy na záchod. (Odmítnutí splnění požadavků)
Verbální aktivní přímé	Nadávání, urážení, zesměšňování.
Verbální aktivní nepřímé	Rozšiřování pomluv. Patří sem ale i tzv. symbolická agrese, která může být vyjádřena v kresbách, básních apod.
Verbální pasivní přímé	Neodpovídání na pozdrav, otázky apod.
Verbální pasivní nepřímé	Spolužáci se nezastanou oběti, je-li nespravedlivě obviněna z něčeho, co udělali její trýznitelé.

Zdroj dat: Kolář 2011, s. 37

1.3 Vývojová stadia šikany

Šikana jako taková má několik svých vývojových stádií, kdy každé stádium vyžaduje odlišný způsob zásahu a řešení. Těchto stádií je dle Martínka (2009) i Koláře (2011, 2016) pět. Tato stadia se vyznačují typickou souhrou okolností postojů k násilí. Konkrétně se stadia vytváří různým zkombinováním šesti postojů, ale ty nemusí být přítomny všechny. Jedná se o otevřený nesouhlas, zastrašený nesouhlas, lhostejnost, ambivalenci, sympatizování a souhlasný postoj. (Kolář 2011, s. 46)

1.3.1 Ostrakismus

V tomto prvním stádiu agresori neublíží oběti násilnou formou, ale spíše ji vytlačují ven ze svého kolektivu. Jedná se tedy o mírné a převážně psychické formy ubližování, kde se okrajový člen¹ necítí dobře a není oblíbený či uznávaný. Ostatní spolužáci jej spíše odmítají,

¹ Může se jednat nejen o jednoho člověka, ale i o menší skupinu obětí.

nebaví se s ním a podobně. Tato situace již začíná být zárodečnou formou šikany a obsahuje i riziko postupujícího negativního vývoje. (Kolář 2011, s. 46–47)

Martínek (2009) tvrdí, že ve třídě, kde se projeví ostrakismus, můžeme nalézt tři charakteristické znaky. Prvním z nich je ten, že se u oběti začne zhoršovat velmi rychle a z ničeho nic studijní průměr, s čímž také souvisí i zhoršená schopnost soustředění, často se tak děti začínají uzavírat do sebe a přemýšlejí nad tím, proč se k nim chovají ostatní daným nepříjemným způsobem. Třetím znakem je tendence navštěvovat nižší ročníky školy, jelikož to v obětech může vyvolávat pocit, že jsou pro někoho vzorem, ale bohužel i tady se může projevit negativum a to takové, že oběť se může stát agresorem a vybíjet si svůj vztek na děti v její třídě v jiném ročníku.

1.3.2 Fyzická agrese a psychická manipulace

Z žáka, který již mohl být ostrakizován, se opět stává vnitřní nepřítel skupiny, kterého lze nazvat obětním beránkem a ve skupině, kde stoupá napětí, například ze čtvrtletí, začnou ostrakizovaní žáci sloužit jako hromosvod, na kterém si spolužáci vybíjejí jejich nepříjemné pocity. (Kolář 2011, s. 47)

V tomto stadiu se kromě slovních nárazek a psychického teroru dostáváme do fáze, kde již začíná bití oběti, kopání, silné slovní urážky anebo také to, že si oběť zvolí agresora jako jejich posluhovače a chtějí, aby jim nosila školní batohy nebo svačiny. Kromě fyzické agrese je velmi rozvinutá i manipulace formou výhrůzek jak verbálních, tak neverbálních. (Martínek 2009, s. 120)

1.3.3 Vytvoření jádra agresorů

Toto stádium je považováno za klíčový moment v šikaně, jelikož právě zde dochází buď k rovnováze mezi slabšími a silnějšími jedinci, a tedy jistému zamezení šikany, anebo právě k vyeskalování jádra agresorů do nejsilnější podoby. Toto jádro je úderné a agresori začnou spolupracovat systematicky a nejen náhodně. Zpočátku se jedná o oběti, které si již prošly ostrakizováním a jsou to tedy ti slabší v dané skupině. (Kolář 2016, s.12)

V této fázi vzniká tzv. pyramida šikanování, kde jsou na jejím vrcholu agresori, kteří jsou velice tvrdí ve svém chování vůči oběti, dále jsou zde spolužáci, kteří jsou nabalení na agresory a na samotné základně stojí oběti na které je zaměřena pozornost celé třídy v negativním slova smyslu. (Martínek 2009, s. 122)

1.3.4 Vytváření norem

Veškeré normy, které agresori přinesou do třídy, se rázem stávají nepsaným zákonem a jsou skupinou přijaty. Agresory již nejsou jen ti, kteří se nacházejí na vrcholu pomyslné pyramidy, ale přidávají se k nim i jiní členové skupiny, kteří začínají obět' šikanovat aktivně – pasivně, což znamená, že vymýšlejí „tresty“ a ty agresori dávají obětem.

Psychika obětí je v tomto stádiu již plně zasažena a mnohdy se ani nesnaží bránit agresorům a raději plní vše, co se po nich chce. Zároveň i agresori jsou plně závislí na jejich chování a mají radost ze strachu obětí. Tím, že je i obět' závislá na šikaně, tak se smiřuje s tím, že to na světě chodí tak, že jedna skupina je silná a druhá slabá a ta se silným podřizuje. Je nutno podotknout, že i přes rezignaci na to, že by se obětem mělo dít něco dobrého mají stále v hlavě kontrolku, díky které cítí, že se jim děje něco, co by se dít nemělo. Kvůli tomu se u nich může rozvinout posttraumatická stresová porucha neboli PTSP. (Martínek 2009, s. 124–126)

PTSP je závažný následek těžkého traumatu, jež vede k pocitům hrůzy. Daná porucha vznikla do šesti měsíců po závažné traumatické události, v našem případě tedy po událostech spojených s šikanou. Jedná se o neodbytné a opakované znovuprožívání událostí ve vzpomínkách, představách či snech. Porucha je léčitelná, nicméně u některých postižených odezní sama, jen u malého procenta přetrvává dlouhodobě. (Dušek, 2015)

1.3.5 Totalita neboli dokonalá šikana

Násilí jako normu již přijali všichni žáci ve třídě. Šikanování je rázem skupinovým programem, jedná se v podstatě o neřešitelné stádium šikany, kdy sami žáci brání agresory, kteří se stali vedoucími jedinci ve skupině.

Pro třídní kolektiv je agrese již zcela běžná a všichni se na ubližování podílí a pomáhají agresorům. Agresori jsou tak opojeni svou mocí, že jsou ve svém chování čím dál tvrdší a mnohdy jejich ubližování začíná hraničit s těžkými ublíženými na zdraví a v nejhorších případech se jejich počínání dostává i ke smrti obětí.

1.4 Formy šikany

Šikaně jako tématu se věnuje řada autorů, mezi které patří Pavel Říčan, Stanislav Bendl nebo Pavlína Janošová. Pro účely této práce pracujeme s poznatky Koláře, který dělí šikanu dle typu agrese neboli prostředku týrání, která se dělí na šikanu fyzickou, psychickou, smíšenou a kyberšikanu, která je specifickou formou psychické šikany. (2011, s. 78)

1.4.1 Fyzická šikana

Jedná se o šikanu, která spočívá v pravidelném napadání někoho, kdo je slabším jedincem. Může jít jak o agresi přímou, tak i agresi nepřímou, kdy do přímé agrese spadá bití, kopání, plivání a veškeré fyzické útoky, a naopak do agrese nepřímé spadají gesta, narážky či ničení a schovávání majetku oběti. (Fieldová 2007, s. 28)

1.4.2 Psychická šikana

Tato forma je v mnohých případech uplatňována především v dívčím kolektivu, jelikož dívky jsou mnohdy ve fyzické nevýhodě a pak uplatňují spíše slovní stránku svého projevu. Psychické násilí je zraňující především slovem, ale mnohdy také izolací oběti od ostatních členů skupiny.

Kvůli psychické šikaně se mnohdy ničí kamarádské vztahy a oběť se tak dostává na okraj skupiny, kde je izolována od ostatních. Tato forma šikany je snadno maskovatelná a mnohdy ji nelze rozpoznat. (Kolář 2011, s. 80–81) K psychické šikaně dnes řadíme i její specifickou formu, již je kyberšikana.

1.4.3 Smíšená šikana

Jak už název napovídá, jedná se o kombinaci šikany fyzické a šikany psychické. Najdeme zde prvky fyzického násilí i psychické manipulace. Mezi manipulativní příkazy může patřit nucení oběti k činům, jako je čištění bot agresorů, mytí záchodů za agresory, které může být spojeno s fyzickým násilím ze strany útočníka, či je donucena platit agresorům svačiny, a když tyto příkazy neplní, pak je oběť potrestána i fyzicky. (Kolář 2005, s. 30)

2 Kyberšikana

Jak bylo nastíněno již výše, jednou z forem šikany je psychická forma šikany (viz kapitola 1.4.2), pod kterou spadá i kyberšikana.

2.1 Definice kyberšikany

Lze říct, že kyberšikana je „fenoménem“ 21. století, a to především proto, že v tomto století zaznamenala svůj velký růst digitalizace. (Šmahaj, 2014) Dnes má každý člověk u sebe mobilní telefon, díky kterému se připojí na internet a od tohoto momentu se nachází v kyberprostoru, který je základem pro online komunikaci a také pro kyberšikanu.

Jak u šikany, tak u kyberšikany se setkáváme s množstvím definic tohoto pojmu. Za prvního autora, jenž přesněji definoval kyberšikanu je považován Kanadčan Bill Belsey. Vymezil ji jako:

„Úmyslné, opakované a nepřátelské chování ze strany jednotlivce nebo skupiny za účelem ublížit ostatním a zároveň zahrnuje využití informačních a komunikačních technologií (např. e-mail, mobilní telefon a pager, IM, vytvoření hanlivých osobních webových stránek).“ (Šmahaj 2014, s.44)

Definice kyberšikany dle Belseyho z roku 2004 se z části vůbec neliší od definice šikany, nicméně jak je zmíněno, odlišným prvkem se pro kyberšikanu stává využití informačních a komunikačních technologií a zároveň již zmíněný kyberprostor, který lze také charakterizovat jako označení pro virtuální realitu interaktivního počítačového světa. Jednoduše řečeno je kyberprostor veškeré prostředí internetu.

Autoři Kožíšek a Písecký uvádí definici kyberšikany takto: *„Kyberšikana je jakékoliv chování, jehož záměrem je vyvést z rovnováhy, ublížit nebo jinak ohrozit oběť za pomoci moderních informačních technologií.“* (Kožíšek 2016, s. 62) V publikaci autorů Eckertové a Dočekala se setkáváme s definicí, kdy říkají, že *„jde o šikanu, která probíhá v prostředí virtuálním, prostřednictvím moderních komunikačních technologií. Může se prolínat s tradiční šikanou v reálném světě.“* (Eckertová 2013, s. 64) Dané definice vycházejí z velmi podobných poznatků, jelikož kyberšikanu vždy charakterizují jako čin, který probíhá online a má určitou podobnost s klasickou šikanou.

Odlišnost je vnímána především v prostředí, kde se kyberšikana odehrává, nicméně se může stát, že se kyberšikana propojí i s tradiční formou šikany a poté se oběť dostává do situace, kdy se necítí bezpečně ani na internetu, ani v reálném světě.

Pro potřeby této práce jsme definici kyberšikany vymezili dle autorů Belseyho a Kožíška s Píseckým jako *jakékoliv chování, které má za účel vyvést oběť z rovnováhy, ublížit jí anebo ji ohrozit, a to prostřednictvím informačních technologií*.

2.2 Rozdíl mezi kyberšikanou a tradiční šikanou

Tradiční šikana s kyberšikanou v mnoha oblastech souvisí, jak je patrné i z definic uvedených v předchozí podkapitole. Mnohdy se stává, že tradiční šikana může přerůst v kyberšikanu nebo naopak.

Kyberšikanu s šikanou spojuje několik shodných charakteristik, a to záměrnost, opakovanost děje a psychické násilí či nátlak. Podstata je u obou forem šikany stejná – vždy se jedná o ublížení slabší osobě, ale rozdíly zde najdeme.

Komparace tradiční šikany a kyberšikany podle kritérií, která je specificky vymezují

		Tradiční šikana	Kyberšikana
JAK	Způsob	Tváří v tvář.	Za použití ICT.
	Forma	Fyzická, verbální, sociální, ekonomická.	Nevyžádaná, zraňující, vyhrožující sdělení, pořizování a šíření záznamů aj.
	Prostředek	Fyzická zdatnost, verbální obratnost, orientace v sociálních vztazích.	Mobilní telefon, počítač, tablet, internetové služby (SMS, MMS, e-mail, instant messenger, web, sociální sítě, online hry...).
KDE	Místo	Školní prostředí.	Kdekoli v dosahu ICT.
		Nejbližší okolí.	Celý svět.
KDY	Čas	Před, v průběhu, po školním vyučování či školní akci, v době mimoškolních aktivit.	Kdykoli 24 hodin/ 7 dní v týdnu.
	Trvání	Opakovaná akce.	Jednorázový či opakovaný akt.
	Expozice	Jednorázově.	Opakovaně.
KDO	Identita aktérů	Vzájemná znalost.	Anonymita, ale i vzájemná znalost.

	Agresor	Fyzická, psychická, sociální převaha.	Psychická převaha, znalost ICT.
	Publikum	Pasivní přihlížející, omezený počet.	Aktivní šířitelé, nekončící a rostoucí publikum.
	Oběť	Fyzicky, sociálně slabší.	Kdokoli.
	Dospělí	Informováni, zapojeni do řešení i prevence.	Často neinformováni, nízká úroveň supervize.

Zdroj dat: Szotkowski 2018, s. 22

Mimo rozdíly uvedené v tabulce je nutno uvést i to, že určení kyberšikany může být obtížněji diagnostikováno než určení šikany. U tradiční formy šikany se mnohdy dá vyzorovat změna chování u obětí, nicméně u kyberšikany to tak často být nemusí a proces diagnostiky je proto dlouhodobější. Na osobě, kterou někdo šikanuje online, dlouho nemusíme zpozorovat žádné stopy, a to je také rozdíl oproti tradiční formě, jelikož ta je velmi často doprovázena různými fyzickými projevy – modřiny, šrámy, jizvy. (Kopecký 2010)

2.3 Znaky kyberšikany

Kyberšikana má několik charakteristických znaků, díky kterým ji můžeme popsat. Mezi základní znaky patří anonymita útočníka, odlišné chování lidí ve virtuálním světě oproti světu reálnému, opakovanost činu, průběh prostřednictvím elektronických médií, mocenská nerovnováha a úmyslnost agresivního jednání. (Černá, 2013)

Závažným znakem je anonymita útočníka, jelikož si v prostředí internetu může vytvořit různé přezdívky, nové a nové emailové adresy či účty na sociální sítích, které jsou pod jinými jmény. Nemusí se však vždy jednat jen o virtuální prostředí na internetu, kyberšikana může probíhat i prostřednictvím mobilních telefonů. Anonymita útočníka je pak podmíněna změnami telefonních čísel či možnostmi kontaktování osoby přes číslo skryté. V dnešní době může být anonymita útočníka však zdánlivá, jelikož existují různé systémy, které dokáží lokalizovat polohu zařízení, ze kterého přišly ubližující zprávy, nicméně není to vždy 100%, a v některých případech je i pro policii těžké útočníka odhalit. (Martínek, 2015)

Mocenská nerovnováha je u této formy šikany velice znatelná, protože na rozdíl od šikany, kde je mnohdy útočník fyzicky silnější osobou, to tak u kyberšikany být nemusí a útočníkem se může stát i člověk, který je fyzicky slabší. Agresor má moc nad svou obětí v podstatě neomezenou, jelikož se k ní může dostat kdykoliv, protože internet nikdy nespí a mladí lidé se dnes pohybují online prakticky stále. (Černá, 2013)

Úmyslnost jednání zůstává ve shodě s tradiční šikanou, jelikož útočník opět vykonává chování, které je oběti nepříjemné a ubližující. Můžeme se však setkat s tím, že je člověk nějakým způsobem obtěžován na internetu, ale v konečném důsledku mu to není až tak nepříjemné a v tomto případě se pak nebavíme zcela o kyberšikaně, ale pouze o kyberškádlení, které v „oběti“ nevyvolává nejhorší pocity, ale spíš se jedná o pošťuchování. (Černá a kol., 2013)

2.4 Formy kyberšikany

Kyberšikanu lze rozdělit do dvou základních forem, a to na přímou a nepřímou kyberšikanu. U přímé formy dochází k okamžitému útoku na oběť, což se projevuje například tak, že útočník začne o oběti rozšiřovat falešné informace, založí falešný profil na sítích nebo webovou stránku o oběti či dojde ke zveřejnění videí, či fotografií, které mohou zesměšňovat či jinak ponižovat oběť. Může také dojít k rozesílání zákeřných kódů, mezi něž řadíme viry, anebo k zasílání pornografických či jinak obtěžujících emailů, které chodí obětem do zpráv a můžeme je tak nazvat spamy. (Kavalír, 2009)

Nepřímá kyberšikana je též jinak nazývána kyberšikanou v zastoupení a zde je podstatným rozdílem to, že útočník je zastoupen jinou osobou a ta mnohdy vůbec nemusí vědět, že je „nástrojem“ útočníka a tím pádem se můžeme setkat se situací, kdy si oběť může myslet, že je proti ní určitý člověk, ale to nemusí být pravda. (Szotkowski, 2018)

Dnes lze tuto formu pozorovat na sociálních sítích, kdy může útočník využít cizího profilu, do kterého se nabourá a poté z něj rozesílá zprávy či přidává příspěvky, které píše jménem vlastníka profilu. Tento fenomén lze popsat jako zneužívání identity majitele účtu, o kterém si pak mohou jeho sledovatelé či přátelé myslet, že někoho obtěžuje a poté může on sám čelit různým urážkám či mstám, že se chová špatným způsobem, i když to není on, ale daný útočník, který využil cizí profil jako prostředníka pro své konání. (Kavalír, 2009)

Rozdělení kyberšikany může být také podle přítomnosti publika, kdy může být publikum buď přítomno nebo nepřítomno. Jedná se tedy o to, že pokud máme publikum v rámci kyberšikany přítomné, pak jde útočníkovi o to, aby se s jistou informací, fotografií nebo například videem setkalo co největší množství diváků a tím pádem bude jeho oběť známá a v jistých případech může dojít i k rozšíření množství útočníků. (Szotkowski, 2018)

Při nepřítomnosti publika jde o stav, kdy je komunikace pouze mezi obětí a útočníkem, a nestává se to, že by informace o oběti byly veřejné. Obvykle se jedná o psychický nátlak na oběť, když ji chce agresor dostat do úzkých. S touto nepřítomností publika se můžeme setkat

například, když se seznámí chlapec s dívkou online a zprvu si velice vyhovují, posílají si fotografie a v některých případech dojde k rozesílání fotek, které jsou vyzývavější – především v případě dívek – a poté danou osobu druhý člověk vydírá či jí vyhrožuje, že fotky zveřejní, což má nepříjemné dopady na psychiku oběti. Pokud by však opravdu útočník fotografie zveřejnil, dostali bychom se k formě kyberšikany s přítomností publika. Obě formy mohou být v určitých časových úsecích propojeny. (Sztokowski, 2018)

2.5 Způsoby a druhy kyberšikany

Kyberšikana obsahuje mnoho různých projevů chování, které se postupem času mění, jelikož při rozšiřování funkcí internetu se objevují nové způsoby a druhy kyberšikany (Šmahaj, 2014). V této bakalářské práci se zaměříme na nejčastější způsoby a druhy, které ve svých publikacích rozebírají mnozí autoři, mezi které patří Alena Černá, Jan Šmahaj, Kamil Kopecký, Roman Kohout a další. Typy útoků, které v rámci kyberšikany klasifikujeme jsou buď přímé nebo nepřímé, což je popsáno v předchozí podkapitole.

Nejčastěji se vyskytují přímé formy kyberšikany, mezi něž patří:

- Provokování
- Kyberobtěžování
- Vydávání se za někoho jiného, krádež identity
- Očernování
- Vyloučení z on-line skupiny
- Odhalení tajemství a podvádění
- Happy slapping
- Kybergrooming
- Kyberstalking

2.5.1 Provokování

Provokování bývá v oblasti kyberšikany častěji nazýváno jako *flaming*, jelikož vychází ze zápalu pro boj v on-line prostředí. Slovo *flame* v českém překladu znamená plamen, což vyjadřuje to, že se jedná o plamennou výměnu názorů mezi několika účastníky v internetovém prostředí. Nejčastěji tento jev probíhá v diskuzních skupinách nebo chatovacích místnostech, jelikož je potřeba interakce mezi účastníky.

Cílem provokace je vynutit dlouhodobější výměnu názorů či hádku, což poté nazýváme jako *flame wars*, kdy mají agresor spolu s obětí delší konverzaci, kdy jsou porušována základní pravidla komunikace a normy. (Černá 2013)

2.5.2 Kyberobtěžování

Kyberobtěžování, někdy také *kyberharašení* či v angličtině *cyberharrassment*, označujeme jako chování, které je zaměřené na konkrétní osobu. Jedná se o chování, které je

osobě nepříjemné. Setkáváme se s tím, že jsou oběti obtěžovány prostřednictvím e – mailu, mobilního telefonu nebo sociálních sítí. Od flamingu se odlišuje tím, že trvá delší dobu a je cíleně zaměřené na jednu osobu, která se tedy stává obětí. (Šmahaj 2014)

2.5.3 Očerňování

Očerňování nebo také pomlouvání charakterizujeme jako sdělování nepravdivých informací o druhém. Informace mají oběť nějakým způsobem poškodit a vyloučit ze společného prostředí agresora a oběti.

Tyto pomluvy se internetem šíří velmi rychle a žijí si vlastním životem, mnohdy je velmi náročné se jim bránit. (Černá 2013)

2.5.4 Krádež identity

Krádež identity popisujeme jako vydávání se útočníka za jeho oběť v rámci kyberprostoru. Tento způsob útoku je v dnešní době sociálních sítí velmi častým jevem. Může se jednat o krádež hesel k účtům na sociálních sítích, v online hrách nebo emailech. (Kohout 2017)

Avšak v některých případech nemusí dojít k tomu, že se útočníkovi podaří prolomit heslo oběti, a proto se stává, že dochází k vytváření falešných profilů obětí, které kopírují jejich pravé údaje i fotografie či uveřejněné příspěvky na sítích, aby bylo co nejméně nápadné, že se jedná o falešný profil. (Černá 2013)

Falešné profily nebo častěji také fake profily jsou dnes již vcelku běžné, protože se stává, že se někteří lidé zhlédnou v celebritách či veřejně známých lidech a zakládají si tak profily pod jejich jmény, což mnohdy nemyslí jako útok, ale spíše tak chtějí vzdát hold svému idolu. Ale pokud je profil plný nepravdivých informací o „vlastníkovi“ profilu, pak se bavíme o krádeži identity a mnohdy může být náročné útočníka vypátrat, jelikož se může stát, že útoky provádí z různých zařízení, aby nebyla jednoduše patrná jeho digitální stopa. (Švestková, 2019)

2.5.5 Vyloučení z on-line skupiny

Tento typ kybersikany nazývá Švestková (2019) ve své publikaci anglickým pojmem exclusion. Jedná se o úmyslné vyloučení oběti z on – line skupiny, která může být například v rámci online hry nebo chatovací skupiny. Může se jednat například o stav, kdy se děti domlouvají na nějakém programu nebo se označují na fotografiích a svou oběť ze svého středu vyloučí tím, že s ní nevedou žádné rozhovory nebo plány.

Autorka také zmiňuje, že se může jednat i o jiné vyloučení ze skupiny, a to v rámci materiálního zabezpečení, kdy ostatní vyloučí dítě kvůli tomu, že nemá nejnovější telefon nebo počítač a pak je vyloučení oběti dáno tímto faktorem, který zahrnuje technologie.

2.5.6 Odhalení tajemství a podvádění

V tomto případě se jedná o zveřejňování tajně natočených videí či fotografií oběti s cílem ji poškodit. Může se jednat i o zveřejňování zvukových záznamů rozhovorů, které jsou důvěrné a měly proběhnout mezi dvěma. Dnes se také často setkáváme se zveřejňováním snímků obrazovky konverzací, které mají za účel člověka zesměšnit. Obvykle agresori zveřejňují informace, které jím byly obětí poslány s důvěrou. (Jindra, 2021)

2.5.7 Happy slapping

Happy slapping nemá ekvivalentní české označení, ale můžeme toto slovní spojení přeložit jako „veselé fackování“. Tento jev probíhá prostřednictvím médií, kdy je na videu natočeno fyzické násilí na oběti a poté je video zveřejněno na internetu. Obvykle se jedná o fyzické násilí ve formě fackování, z toho také pochází název *slapping*. (Martínek, 2015)

2.5.8 Kyberstalking

Při kyberstalkingu si útočník vybere svou oběť, kterou dlouhodobě, systematicky a opakovaně obtěžuje. Kyberstalking je složeninou slov kyber a stalking, což v překladu znamená pronásledování, z čehož lze odvodit, že pokud se bavíme o kyberstalkingu, hovoříme o pronásledování na internetu.

Oběť je obtěžována prostřednictvím nevyžádaných zpráv, kterých dostává velké množství, dále různými e-maily či telefonáty. Dnes je také časté pronásledování na sociálních sítích, kde může útočník najít mnohé informace o své oběti, které poté využívá k obtěžování.

Mezi kyberstalkery můžeme zařadit zhrzené bývalé partnery, dále osoby, kterým se oběť líbí, ale nejsou zcela dobří v komunikaci s druhým pohlavím a místo, aby zvládli příjemný rozhovor, tak je jejich chování obtěžující. Patří zde i osoby, které mají oběť jako modlu a chtějí jí svými zprávami uctívat, ale bohužel si neuvědomují, že je jejich chování obtěžující a nepříjemné. (Martínek, 2021)

2.5.9 Kybergrooming

Kybergrooming je jedním z dalších způsobů kyberšikany. Podle Kohouta (2017) je kybergrooming: „...psychická manipulace prostřednictvím moderních komunikačních technologií s cílem získat důvěru oběti, vylákat ji na osobní schůzku a zpravidla sexuálně

zneužít.“ (Kohout 2017, s. 49) Závažnost této formy kyberšikany spatřujeme především v psychické manipulaci, která může vést k osobní schůzce s agresorem, jenž může mít neblahý dopad pro oběť.

Oběťmi kybergroomingu jsou nejčastěji děti a mládež ve věku mezi 11. a 17. rokem. V mnoha případech jsou oběťmi častěji dívky, které útočník, v případě kybergroomingu se jedná o dospělého, kontaktuje a poté se jejich komunikace velmi rychle stočí k sexuálním tématům. (Mašková a kol., 2012)

Lze jej poznat podle charakteristik, mezi které řadíme snahu útočníka o udržení konverzace v co největší tajnosti, navázání důvěrného vztahu, snahu zaujmout materiálními dary a silný chtíč po osobním setkání s obětí. (Jak na internet, 2017)

2.6 Kde se s kyberšikanou můžeme setkat?

Pokud se zaměříme na dnešní mládež, je zcela jasně viditelné, že se kyberšikana bude z velké části odehrávat na sociálních sítích, jelikož jsou v dnešní době velmi rozšířené a již žáci na prvním stupni základní školy mají uživatelské profily na některé z nich. Avšak kyberšikana je stále rozšířena i pomocí SMS zpráv, telefonních hovorů nebo e – mailové komunikace, taktéž probíhá kyberšikana i prostřednictvím on-line her nebo internetových stránek a blogů.

2.6.1 Sociální sítě

Jedná se o jednu z forem sociálních médií, která umožňuje na internetu vytvoření uživatelských profilů, díky kterým mohou uživatelé komunikovat s ostatními, přidávat příspěvky jak ve formě fotografií, videí, tak i textů nebo chatovat s kýmkoliv, kdo se na dané sociální síti také nachází.

Aktuálně plní síť mnoho funkcí. Slouží ke komunikaci s blízkými nebo k seznamování s novými lidmi, což skýtá mnoho rizik, mezi něž spadá i budoucí možnost kyberšikany. Také se dnes staly sociální sítě způsobem, jak se zabavit a trávit volný čas, což může být poněkud nebezpečné, pokud člověk tráví na sítích mnoho hodin, může to mít špatný dopad na zdravotní stav jedince. (Martinek, 2021)

Dle výzkumu, který probíhal v roce 2019 a byl realizován díky Centru prevence rizikové virtuální komunikace Univerzity Palackého v Olomouci a společnosti O2 Czech Republic, je nejvíce využívanou sítí Youtube, která je dále následována Facebookem, Facebook Messengerem a Instagramem. Výzkumníci zde také uvádějí, že se ve velké míře rozrostlo užívání sociální sítě TikTok, která je primárně zaměřena na točení krátkých videí. Síť začínají

děti využívat ve velké míře mezi 11.–14. rokem života, což je období druhého stupně základní školy. (Kopecký, 2019)

2.6.2 SMS zprávy a telefonní hovory

SMS zprávy a spolu s nimi jdou v ruce telefonní hovory, které jsou stále velmi rozšířené. Útočník může svou oběť zatěžovat rozesíláním stovek SMS zpráv, které jsou nevyžádané a zároveň může zprávy posílat nepřetržitě, a to i z různých telefonních čísel, jelikož je dnes velmi snadné sehnat si SIM kartu s novým číslem. Pokud se jedná o předplacenou kartu, pak je velmi náročné vystopovat agresora, jelikož telefonní společnosti nemají povinnost u těchto karet evidovat, kdo si kartu koupil. (Šmahaj, 2014)

V případě hovorů dochází k obtěžování, výhrůžkám a v některých případech i k tzv. *tichým hovorům*, kdy útočník nevydává žádné zvuky a agresor pouze volá bez toho, aby se s obětí bavil, tento čin může oběť vystrašit nebo v ní vyvolat úzkostné stavy. Zároveň dnes existují i mnohé softwary, které mění hlas útočníka, a tak jej oběť nemusí rozpoznat. Mimo přímých hovorů spadá do této formy kyberšikany i prozvánění, které nebere konce. (Švestková, 2019)

2.6.3 E – mailová komunikace

Jedná se stále o jeden z velmi využívaných prostředků k šíření kyberšikany. Útočník získá emailovou adresu oběti, kterou poté zahlcuje stovkami různých zpráv, které jsou nevyžádané a pokud je dostatečně zběhlý v užívání internetu, pak emailovou adresu své oběti může zveřejnit na různých místech internetu, odkud je pak emailová schránka zahlcována reklamami, spamy a stovkami různých emailů. (Švestková, 2019)

2.6.4 On-line hry

On-line jsou dnes velmi populární, a to i pro možnost propojení s hráči po celém světě. Hráči svůj volný čas věnují hraní her s různými motivy, příběhy či rolemi, za které mohou hrát. Kyberšikana v rámci online her může probíhat různými formami, které mohou spočívat v agresivní komunikaci, ve vyřazení dítěte z kolektivu ostatních hráčů nebo agresivním chováním při plnění společných úkolů v rámci hry. (Šmahaj, 2014)

2.6.5 Webové stránky a blogy

U webových stránek a blogů můžeme rozlišovat dva typy kyberšikany. Může se jednat o kyberšikanu takovou, že v rámci webové stránky dochází v komentářích k diskuzi mezi lidmi, kdy pod přezdívkami vystupují různí lidé a ti se mohou pod závojem anonymity navzájem do ostatních účastníků diskuze, což může být velmi nepříjemné.

Druhou možností je vytvoření blogu, který znehodnocuje a zesměšňuje nějakou osobu pomocí článků a fotografií. Blog může obsahovat i citlivé informace, které jsou pro oběť soukromé a oběť je nemůže jednoduše smazat, jelikož není majitelem dané webové stránky či blogu. (Švestková, 2019)

2.7 Aktéři kyberšikany

V případě kyberšikany můžeme její aktéry rozdělit do tří skupin, a to na oběti, agresory a přihlížející. Shodné rozdělení panuje i v případě šikany, ale lze říct, že v případě kyberšikany se mohou vyměnit osobnostní rysy agresora a oběti, jelikož se nemusí vždy jednat o fyzicky silného jedince. (Ševčíková, 2014)

2.7.1 Oběť kyberšikany

Při tzv. tradiční šikaně se setkáváme s tím, že jsou oběti obvykle fyzicky slabší, mladší a podobně, ale u kyberšikany tomu takto není, zde nezáleží na pohlaví, věku, fyzické síle, jelikož tyto charakteristiky nemají takový význam, protože mezi obětí a agresorem neprobíhá komunikace tváří v tvář. (Krejčí, 2010)

Mezi nejčastější oběti kyberšikany patří osoby, které se setkaly s tradiční šikanou nebo dívky, což potvrzují mnohé výzkumy např. z dílny *E – bezpečí*. Lze říct, že obětí se může stát opravdu kdokoliv, náchylnější mohou být osoby, které se pohybují na internetu velmi často a zveřejňují velké množství jejich informací či fotografií. (Sztokowski, 2013)

2.7.2 Agresor

Jak u obětí, tak ani u útočníků nezáleží v případě kyberšikany na věku, pohlaví či fyzických aspektech. Obvykle je pachatelem kyberšikany někdo z okolí oběti. Může se jednat o spolužáky, „kamarády“ nebo žáky ze stejné školy, ale z jiného ročníku.

„K nejčastějším motivům pachatelů patří především pomsta, dále např. představa pachatelů, že oběti si kyberšikanu zaslouží, mezi motivy nalezneme i nudu, v řadě případů vzniká kyberšikana pod vlivem skupinového tlaku ve třídě.“ (Kopecký s. 11, 2023)

Existuje několik typů agresorů, které lze v případě kyberšikany charakterizovat. Dle Kavalíra (2009) to jsou:

- „*Pomstychtivý andílek*“
- *Bažící po moci*

- „*Sprostý holky*“
- *Neúmyslný kyberagresor*

Dle autorky Švestkové (2019) lze k těmto čtyřem typům přidat ještě jeden a tím je typ, který je autorkou nazván „*vtipálek*“.

„*Pomstychtivý andílek*“ je charakteristický tím, že si o sobě myslí, že koná účelně a správně. Jedná se totiž o člověka, který si nějakým způsobem kyberšikanou sám prošel a když se nyní ocitá sám v roli agresora, tak předpokládá, že tomu tak není a koná vše tak, jak má, a že se mstí nebo dává oběti „lekcí“. (Kavalír, 2009)

Agresora „*bažícího po moci*“ popisujeme jako osobu, která chce být na vrcholu a potřebuje ke svým činům velké publikum, jelikož bez publika by si nepřipadala dostatečně autoritativní. Pokud by o jejich kyberšikaně nikdo nevěděl, pak by jim to nestačilo k jejich dobrému pocitu z kyberšikany. Taktéž tento typ agresora velmi často vyžaduje po ostatních, aby dělali, co chce on a nekonali dle sebe. (Švestková, 2019)

Jak už název tohoto typu agresora napovídá – „*sprostý holky*“ - v tomto případě se obvykle jedná o agresory v ženském provedení. Dívky jsou obvykle bez koníčků a hledají si tak zábavu na různých webech, kde šikanují ostatní děvčata, která jim připadají, že jsou pod jejich úroveň, ale mnohdy se těmto dívkám nevyhnou ani chlapci a jsou také šikanováni. Jak u předchozí typu, tak i zde potřebují dívky publikum, ale v momentě, kdy jej nemají nebo nenajdou dostatečnou podporu pro toto své chování, tak s ním skončí. (Kavalír, 2009)

„*Neúmyslného kyberagresora*“ vlastně vůbec nenapadá, že mohl agresorem být, jelikož se chová v afektu a bez rozmyslu, nejednají takto cíleně a obvykle si nevyvolí svou oběť, nicméně se chová ke všem ostatním uživatelům nadřazeně a hraje si na výše postavenou osobu. Tyto osoby si myslí, že jednají ve vtipu a mají spíše zábavu ze svého počínání a proto, když se na ně uhodí, že jsou kyberagresory, tak se tomu diví. (Kavalír, 2009)

Posledním typem, který je popisován autorkou Švestkovou (2009) je typ nazvaný „*vtipálek*“. U této osoby se setkáváme s tím, že upravuje fotky či videa svých kamarádů a spolužáků do nereálných podob a umísťuje je na internet, ale neuvědomuje si, že to může lidem, kteří jsou na fotografiích či ve videích, způsobovat trápení a může jim to vadit. Tento člověk vidí všechny projevy jako legraci a nemá v sobě empatickou stránku, čímž si neuvědomuje, že to, co je pro něj zábava, je pro někoho jiného nepříjemné.

2.7.3 Přihlížejí

Tato skupina je v případě kyberšikany vcelku podstatná, jak jsme již výše uvedli, některé typy agresorů vyloženě „vyžadují“, aby při svém konání měli obecnost. Přihlížejíci můžeme charakterizovat jako uživatele internetu, kteří přihlížejí nepříjemnému chování na internetu. Jelikož se internetem vše šíří velikou rychlostí, může se stát přihlížejícím téměř kdokoliv. Dnes si tohoto můžeme všimnout primárně na sociálních sítích, kde existují různé diskuzní skupiny, kde si můžeme veřejně přečíst komentáře, které nejsou vždy lichotivé a lidé se v nich vzájemně konfrontují, což můžeme zařadit ke kyberšikaně a tím, že si tyto výměny názorů přečteme, stáváme se přihlížejícími. (Černá, 2013)

Nicméně se můžeme setkat i s tím, že přihlížejíci nazýváme sekundárními útočníky. Je to proto, že tím, že se na internetu setkají s nějakou formou kyberšikany, mohou ji šířit dál a tím se na ní i podílet. Publikum je v mnoha případech považováno za šířitele kyberšikany a může tak zhoršovat stavy oběti, která se s ní musí potýkat. (Švestková, 2019)

3 Diagnostika kyberšikany

Diagnostika kyberšikany není snadná a v mnohých případech trvá odhalení tohoto jevu dlouhou dobu, především kvůli tomu, že se žáci mnohdy stydí za to, že se stali obětí kyberšikany a snaží se vše řešit svépomocí. Jak u diagnostiky tradiční šikany, tak i u kyberšikany je podstatné si všimnout chování dětí, jeho změn, a to jak v domácím prostředí, tak i ve škole či ve vztazích s přáteli. (Kostolná, 2021)

Pokud se dítě stalo obětí kyberšikany, pak u něj lze vyzorovat některé z těchto *symptomů*²:

- Změna návyků v používání počítače, telefonu, sociálních sítí
- Při používání internetu, nebo po něm je dítě smutné, rozzlobené či zoufalé
- Dítě nechce říct, co na internetu dělá nebo s kým komunikuje
- Změna v mezilidských vztazích – dítě se více uzavírá do sebe a nechce se bavit ani se svou rodinou či přáteli
- Omezení skupinových aktivit
- Změny nálad, chování, nespavost či přílišná potřeba spánku
- Psychosomatické obtíže – nechutenství, bolesti hlavy, břicha
- Zhoršení prospěchu ve škole (Látal, 2014)

Protože oběti kyberšikany o ní často nemluví, je nutné si všimnout všech možných změn, které se u dítěte objeví a snažit se vybudovat si v něm důvěru, která povede ke svěření jeho starostí. (Kopecký, 2018)

Při kyberšikaně se setkáváme i s agresory, u kterých můžeme provést diagnostiku také, zde se zaměřujeme na tyto vnější příznaky, které nám mohou ukázat, že je dítě v postavení agresora:

- Snaha o rychlé vypnutí počítače nebo telefonu, když se k němu někdo přiblíží
- Dlouhá doba strávená u počítače a nepřičetnost, pokud se k počítači nemůže déle dostat
- Vyhýbání se odpovědím na otázky, co na tom počítači dělá
- Používání několik různých online účtů, profilů na sociálních sítích apod., mnohdy nemusí být ani pod jeho jménem (Látal, 2014)

² Symptom = příznak, vnější projev

Je nutno podotknout, že v některých aspektech se může diagnostika kyberšikany setkat s příznaky shodnými jak pro oběť, tak pro agresora, poté je nutné se zaměřit i na nálady dítěte, abychom správně rozpoznali, ve které skupině se nachází. K diagnostice lze použít i vhodně návodné otázky, které mohou dítě ovlivnit natolik, aby se nám svěřilo, pokud si kyberšikanou prochází.

4 Dopady kyberšikany

Kyberšikana je jednou z psychických forem násilí a lze říct, že se v některých aspektech její dopady neliší od dopadů šikany tradiční, ale rozdíly zde najdeme. Hlavním rozdílem je například to, že při kyberšikaně existuje širší publikum přihlížejících a věci se na internetu šíří velkou rychlostí, což vytváří silný tlak na psychiku osoby. Mimo psychické dopady má kyberšikana dopady i na fyzickou, sociální a emoční stránku člověka a jeho chování. (Černá, 2013)

Dopady můžeme taktéž rozdělit na bezprostřední, které se v člověku odehrávají ihned po kybernetickém útoku a na dlouhodobější. Mezi bezprostřední dopady můžeme zařadit především nepříjemné pocity, mezi které patří smutek, zlost, strach, bezmoc či sebeobviňování. Naopak mezi dlouhodobější dopady řadíme fyzické obtíže, mezi které patří psychosomatické obtíže, problémy se spánkem apod. a vleklejší psychické potíže, kde řadíme pocity úzkosti, osamělost nebo deprese. (Sejčová, 2021)

4.1 Psychické a emoční dopady

Zprvu se u obětí jedná o negativní emoce, které patří k bezprostředním dopadům kyberšikany. Mezi tyto emoci řadíme strach, zlost, bezmoc a smutek, avšak s prodlužováním působení kyberšikany na člověka se tyto emoce zhoršují a eskalují v další psychické obtíže. Obvykle se mohou tyto emoce rozvinout až do silných pocitů úzkosti, osamělosti a deprese. V dnešní době se k těmto psychickým stavům přidává i posttraumatická stresová porucha, která je reakcí lidské psychiky na prožité pocity z kyberšikany. (Černá, 2013)

Nezřídka dovedou veškeré psychické stavy obětí i k sebevražedným myšlenkám, které jsou podloženy právě depresí. Kyberšikana také může způsobit celkovou duševní nestabilitu obětí, která se projevuje náhodnými výbuchy hněvu či nedůvěrou ve své okolí, což může být podníceno stresem, který má oběť z možnosti dalších útoků. (Gajdošová, 2011)

Strach, stres, bezmoc jsou také častým jevem z toho důvodu, že se oběť nemá kam uchýlit a na rozdíl od tradiční šikany není žádné „bezpečné“ místo, kde by se mohla před kyberšikanou ukrýt, protože jak už je v práci zmíněno, na internetu se všechno šíří velkou rychlostí, a to ke všem lidem, ať už jsou danou věcí zainteresováni nebo ne. (Černá, 2013)

Jedním z nejzávažnějších dopadů je také silný psychický tlak na oběť, který ji přivede k sebevražedným myšlenkám a následně k samotné sebevraždě. V posledním desetiletí se setkáváme s mnoha případy, kdy dítě spáchalo sebevraždu kvůli šikaně na internetu. Počet

případů je vyšší v technologicky vyspělejších zemích, kde je připojení k internetu naprosto snadné a zcela dostupné pro každého. (Pešat, 2011)

4.2 Fyzické dopady

U fyzický dopadů se bavíme převážně o dopadech psychosomatických. Jedná se o dopady, které jsou založeny na vzájemném působení duše a těla člověka. Mezi tyto dopady řadíme bolesti břicha, se kterými může být spojeno nechutenství i nevolnost. Také se mohou objevit potíže se spánkem či bolesti hlavy. (Černá, 2013)

Mezi další fyzické dopady, spojené s dlouhodobějším trváním kyberšikany, můžeme řadit vyčerpání organismu, ztráta hmotnosti nebo naopak přibírání či sebepoškozování. (Gajdošová, 2011)

4.3 Dopady na chování

U těchto dopadů je třeba rozlišit, zda se bavíme o chování oběti či chování agresora, jelikož v tomto případě lze popsat dopady na obě skupiny, které jsou v rámci šikany rozlišovány.

Dopady na chování oběti mají silný dopad i na její společenský život. Gajdošová (2011) ve svém článku uvádí, že pokud se dítě opravdu stane obětí kyberšikany, pak se může změnit jeho styl chování a zvyky. Může dojít k velkému omezování používání sociálních sítí, nebo dokonce mobilního telefonu. Tímto chce oběť zamezit dalším útokům na svou osobu.

Oběť je ve velké míře také frustrovaná a prožívá stavy zlosti, což se odráží na jejím chování. Může docházet k častější agresivitě, hádkám či nepříjemnému chování k rodině i blízkým přátelům, a to vše pod vlivem kyberšikany, protože se oběť neumí úplně bránit a vidí nakonec celý svět jako špatné místo. Chování může být diametrálně odlišné od toho, jak se běžně člověk v různých situacích chová. Mimo slovní násilí může docházet k ničení předmětů či fyzickým projevům vzteku. (Černá, 2013)

Jak jsme již zmínili, kyberšikana má dopad i na chování agresorů a nejen obětí. U agresorů se v některých případech mohou projevit psychosomatické obtíže, shodně jako u obětí, ale rozdílnost nastává právě v dopadech na chování. U agresorů se projevuje chování delikventního charakteru, kde můžeme zařadit užívání návykových látek, vandalismus, avšak tyto dopady na chování nemusí být primárně kvůli kyberšikaně, ale mohou v nich figurovat i osobnostní rysy agresora. (Černá, 2013)

4.4 Dopady na mezilidské vztahy

V případě mezilidských vztahů se setkáváme s dopady na vztahy v rodině i v přátelství. Oběť neví, na koho se může spolehnout a komu může důvěřovat, protože je natolik ovlivněna nepříjemnou zkušeností ze prostředí sociálních médií a internetu. (Šmahaj, 2014)

Osoba, která se setkala s kyberšikanou začíná omezovat vztahy se svou vlastní rodinou a uzavírá se více do sebe, což je pro rodiče někdy složité pochopit a myslí si, že je dítě v období puberty a nemá na své příbuzné zrovna náladu, proto je mnohdy kyberšikana odhalena až se s ní dítě samo svěří. (Kohout, 2016)

Mimo rodinné vztahy jsou často narušené vztahy s vrstevníky, což dítě izoluje od ostatních a zároveň to může zapříčinit i snížení sebevědomí oběti a stranění se kolektivu. Dítě se se svými vrstevníky necítí bezpečně, a protože mu bylo ublíženo, má strach budovat hlubší vztahy, a tak se uzavírá do sebe a přátelství spíše nenavazuje. Oběť se tak stává stále více zranitelnější a nachází se v koloběhu situací, kdy se cítí ostrčeně, ale zároveň nemá motivaci proto, aby navazovala jakýkoliv vztah, protože nemá v ostatní důvěru. (Černá, 2013)

5 Prevence kyberšikany

V případě, že chceme, aby kyberšikana nebyla tak častým jevem v našich životech, je nutné, abychom žákům předávali informace, které se ke kyberšikaně vážou a kterými můžeme předejít vzniku kybernetické agrese. Kyberšikanu řadíme k rizikovému chování, proto je dobré se zaměřit na její prevenci.

5.1 Netiketa

Předtím, než charakterizujeme primární prevenci, je dobré si uvědomit, jak se chovat na internetu. K tomu slouží tzv. netiketa, jedná se o složeninu slov z anglického *net*, což znamená síť, za kterou považujeme síť internetu a slova *etiketa*. Netiketa je sbírkou jistých zásad slušného chování online. (Kavalír, 2009)

Mezi nejčastější zásady patří tyto:

- Myslet na to, že na druhém konci je za obrazovkou také člověk, a to co napíšeme, bychom mu měli být schopni říct i v realitě
- Dodržovat zásady slušného chování, protože to, co bychom neudělali v realitě, se nehodí ani na internet
- Nebýt přehnaně agresivní nebo útoční
- Respektovat soukromí jiných
- Nešířit nepravdivé zprávy
- Neporušovat autorská práva a tím pádem nenahrávat cizí práci na internet tak, aby byla volně dostupná všem
- Odpouštět ostatním chyby, taky je jednou můžeš udělat i ty (Kavalír 2009; Kopecký 2021)

5.2 Primární prevence

Primární prevenci můžeme dle Švestkové (2019) rozdělit do tří úrovní a to na:

- a) Prevenci všeobecnou – zde se jedná o prevenci, která je zaměřena na celou školní třídu či celou školu. Řadíme zde různé besedy, preventivní programy či projekty. Také je možné pod tento typ prevence zařadit téma kyberšikany do výuky.
- b) Prevenci selektivní – tato úroveň se zaměřuje na děti či osoby, které jsou náchylnější k tomuto rizikovému chování, jako například děti z vyloučených lokalit či s poruchami chování

- c) Prevenci indikovanou – tato prevence se využívá, pokud se již kyberšikana vyskytla nebo je stále probíhající v rámci školy či třídy.

Primární prevence je velmi podstatná a díky ní se může snižovat rizikové chování v oblasti kyberšikany u žáků základních škol.

V rámci prevence je dobré se zaměřit na:

- Výuku v rámci informačních technologií, používání sociálních sítí a zabezpečení používání internetu v rámci školy
- Informování žáků ohledně *netikety*
- Pedagogický vzor v používání internetu – ukázka toho, co na internet patří a co není úplně vhodné tam dávat
- Informování žáků o rizikovém chování na internetu
- Začlenění témat spojených s rizikovým chováním na internetu do výuky – může se jednat o filmy, projekty, hry, knihy apod., které lze využít pro práci s rizikovým chováním
- Podporu používání technologií, technologie totiž nejsou jen špatné, ale mohou nám v mnoha věcech pomáhat. To znamená, že není dobré z technologií či sociálních sítí nebo internetu dělat pouze strašáka, ale je dobré se zaměřit na to, aby děti uměly rozeznat, co je špatné a co naopak v pořádku. (Sztokowski, 2013)

5.3 Materiály k prevenci kyberšikany

V posledních letech vzniklo mnoho různých materiálů, které lze využít pro prevenci kyberšikany v rámci výuky na základní škole. Jedná se o knihy, podcasty, videa, hry či v posledních letech i krátké filmy a seriály. Zde si zmíníme některé z nich, které patří k oceňovaným a kvalitním materiálům pro prevenci kyberšikany.

Pro použití ve výuce vznikly knihy, které se zaměřují na kyberšikanu a na různé hry a metody, které využít, abychom žákům představili rizika, která se s kyberšikanou pojí. Jedná se o knihu *100 her pro práci s (kyber)šikanou: s dětmi 6-12 let* od německé autorky Julie Rossy a také bych zde zařadila knihu z dílny pana profesora Kopeckého a pana docenta Sztokowského *Bezpečné chování na internetu pro kluky a pro holky*, která obsahuje náměty do výuky, spojené nejen s kyberšikanou, ale i ostatními nástrahami internetu.

Dalším z materiálů pro prevenci je podcast Linky bezpečí, které se nazývá *Na tenké lince*³ a jeho obsahem jsou různá témata, kde se odborníci baví o kyberšikaně, jejich dopadech, pocitech obětí a podobně. Pro mladší žáky vytvořila Linka bezpečí podcast *Utržené sluchátko*⁴, ve kterém se dítě setkává s každodenními situacemi a slyší, jak je řešili jeho vrstevníci. Objevují se zde i témata ohledně internetu a kyberšikany, která jdou zařadit do výuky a ukázat tak žákům, že v mnohých situacích nejsou sami a mohou se vždy někomu svěřit.

U žáků jsou velmi oblíbené počítačové hry, a i pro prevenci kyberšikany nejedna vznikla. V roce 2021 vytvořil Jeden svět na školách hru *Digistories: Nela*. Jedná se o výukovou videohru, která provede hráče průběhem kyberšikany, a to dost reálně. Hra není pouze o průběhu kyberšikany, ale i o jejím dopadu a následcích, které může mít na oběť. Hráč je v roli oběti kyberšikany a mimo hry vznikly i další výukové materiály v návaznosti na hru. (JSNS, 2021)

K prevenci lze využít i filmová a seriálová zpracování tohoto tématu. V různých světových produkcích vzniklo mnoho filmů, které se zabývají tématem kyberšikany, a to v mnoha odlišných provedeních. Mezi nejnovější a velice kvalitně zpracované seriály patří *#martyisdead*⁵ z roku 2019, který je oceněn cenou Emmy z roku 2020. Jedná se o osmidílný seriál, který popisuje skutečný případ kyberšikany, ke kterému vznikl i web s dalšími výukovými materiály a i dalšími skutečnými příběhy kyberšikany.

Nejnovějším kinematografickým počinem je film *#annaismissing*, který vznikl v roce 2023 a vykresluje problematiku kybernetické šikany a sociálních sítí. Film byl vytvořen právě proto, aby upozornil na nebezpečí kyberšikany a propojení se sociálními sítěmi, které dnes velmi rezonují mezi celou populací. (Neumannová, 2023)

³ Podcast Na tenké lince k přehrání zde: <https://ceskepodcasty.cz/podcast/na-tenke-lince>

⁴ Podcast Utržené sluchátko k přehrání zde: <https://ceskepodcasty.cz/podcast/utrzene-sluchatko-linky-bezpeci>

⁵ Seriál dostupný ke zhlédnutí zde: <https://martyisdead.mall.tv/>

II. PRAKTICKÁ ČÁST

6 Aktuální výzkumy k problematice dopadů kyberšikany

Vzhledem k aktuálnosti problematiky kyberšikany a jejich dopadů jsme se rozhodli v úvodu empirické části uvést několik výzkumů, které se věnují dopadům kyberšikany na žáky druhého stupně. Těchto výzkumů není mnoho a spíše se setkáváme s výzkumy, které se zaměřují na studenty středních či vysokých škol, a proto i pro naši praktickou část bylo jedním z cílů přinést další poznatky o tom, jak žáci vnímají kyberšikanu a jakým způsobem na ně doléhá, když se stanou oběťmi.

Velká většina realizovaných výzkumů v rámci České republiky pochází z dílny projektu E-bezpečí, který se zaměřuje na vzdělávání, prevenci, intervenci a také výzkum, který je spojený s rizikovým chováním na internetu, mezi které spadá kyberšikana. Z výzkumů, které se v posledních letech zabývaly kyberšikanou, zde zmiňujeme výzkum s názvem *České děti v kybersvětě*, který byl realizován v roce 2019.

Tento výzkum odhalil, že některou z forem kybernetické agrese v roce 2018 zažilo 41,29 % respondentů. V tomto výzkumné vzorku představovalo toto procentuálně zastoupení přes 11 tisíc případů. Tento výzkum se však zcela nezaměřoval na dopady kyberšikany, ale obsahoval informace o délce trvání kybernetických útoků, kdy velká většina útoků netrvala déle než jeden týden, ale našly se zde případy dlouhodobějšího trvání útoků, což si můžeme vyvodit jako znak probíhající kyberšikany, jelikož se nejednalo o jednorázovou záležitost. (Kopecký a Sotkowski, 2019)

Dalším výzkumem, který se zabýval kyberšikanou i jejím srovnáním s tradiční šikanou a také s dopady na dítě, byl výzkum, který připravila Masarykova univerzita v Brně spolu s dalšími světovými univerzitami např. z Norska či Slovenska v roce 2020. Výzkum byl realizován jak u českých dětí, tak u těch zahraničních. Jedním z výsledků, které tento výzkum přinesl bylo to, že v rozpětí mezi 9 % a 29 % dětí bylo po setkání s kyberšikanou rozrušeno a lze předpokládat, že útoky byly závažnější a děti si odnesly nepříjemné zkušenosti. V České republice se jednalo zhruba o 19 % dětí, které se cítily rozrušeně a kyberšikana měla velký dopad na jejich psychiku.⁶(EU kids online, 2020)

⁶ Výzkumná zpráva dostupná na tomto odkazu: *EU Kids Online 2020: Survey results from 19 countries* [online], 2020. [cit. 2024-03-21]. ISSN 2045-256X. Dostupné z: <https://www.eukidsonline.ch/files/Eu-kids-online-2020-international-report.pdf>

Kyberšikanu u žáků v českém prostředí zkoumala v roce 2023 Česká školní inspekce (dále ČŠI), která se zaměřila na hodnocení rizikového chování u žáků na základních a středních školách. Toto hodnocení se zajímalo o oblast kyberšikany a bylo provedeno opakovaně po několika letech, jelikož předchozí hodnocení ČŠI prováděla v roce 2016. Z výzkumu vzešlo, že přes 70 % žáků se setkala s kyberšikanou prostřednictvím pomlouvání a ponižování na internetu a sociálních sítích. Dále se přes 50 % žáků 2. stupně základní školy setkala s publikováním ponižujících videozáznamů či fotografií.⁷(Spitzerová, 2023)

V literatuře se s výzkumy dopadů kyberšikany setkáváme v publikacích od pana doktora Šmahaje – *Kyberšikana jako společenský problém* nebo *Kyberšikana* od Aleny Černé a kolektivu. Nicméně tyto výzkumy byly prováděny mezi lety 2010–2013, čímž je v dnešní době můžeme považovat za zastaralé, jelikož se digitální doba posunula kupředu a s tím i kyberšikana, jak vykazuje například tematická zpráva od ČŠI, kterou jsme uvedli výše.

⁷Tematická zpráva dostupná zde:

https://www.csicr.cz/CSICR/media/Prilohy/2023_p%5%99%3%adlohy/Dokumenty/TZ-Hodnoceni-rizikoveho-chovani_FINAL.pdf

7 Výzkumné šetření

V rámci této kapitoly jsme se zabývali stanovením hlavního cíle a dílčích cílů výzkumu, dále výzkumným vzorkem, výzkumnou metodou a analýzou dat, které jsme díky výzkumnému nástroji, jímž byl dotazník, získali.

7.1 Cíle výzkumu

Hlavním cílem výzkumného šetření bylo *porovnání zkušeností s kyberšikanou u žáků 2. stupně základní školy s teoretickými poznatky*. Dílčími cíli bylo *zjištění zkušeností žáků s kyberšikanou a jejími dopady*, poté *analýza dat, které nám byly výzkumným vzorkem poskytnuty a interpretace zkušeností, které žáci s kyberšikanou mají*. Také jsme si jako dílčí cíl stanovili *demonstraci zkušeností žáků s kyberšikanou a jaký na ně měla kyberšikana dopad, pokud se s ní setkali*.

7.2 Metodika

Data, která v empirické části práce analyzujeme, byla získána pomocí kvantitativní metody sběru dat. Tato metoda výzkumu *se opírá o určitou vědeckou teorii, která je východiskem pro řešení výzkumného problému* (Skutil a kol., s. 59, 2011). V kvantitativním výzkumu se nejčastěji pracuje s numerickými daty, také lze uvést, že se v tomto typu výzkumu ptáme na otázku – Kolik? Při tomto typu výzkumu užíváme statistické metody pro popis dvou a více jevů a jejich vztahů, které vůči sobě zaujímají. Z těchto vztahů poté můžeme vyvodit obecné závěry. (Juřeníková, 2019)

7.3 Výzkumný vzorek

Respondenti byli vybráni pro praktickou část záměrně. Skupinou, kterou jsme pro výzkum zvolili, byli žáci druhého stupně základní školy v Moravskoslezském kraji. Žáci této základní školy byli vybráni z důvodu absolvované náslechové praxe, při které proběhla domluva s vedením školy o provedení výzkumu. Celkem se výzkumu zúčastnilo 66 žáků ve věku 11–15 let, což odpovídá 6. – 9. třídě základní školy.

7.4 Výzkumný nástroj

Výzkumný nástroj, který jsme pro toto výzkumné šetření zvolili, byl dotazník. Jednalo se o nestandardizovaný dotazník, který korespondoval s teoretickou částí bakalářské práce. Sběr dat jsme provedli pomocí nástroje Google forms, který byl pomocí odkazu distribuován respondentům.

Dotazník obsahuje celkem 23 otázek (viz příloha A). Z tohoto množství otázek jich bylo 13 uzavřených, z nichž byly 4 otázky dichotomické čili na ně mohli respondenti odpovídat buď ano nebo ne, 6 otázek bylo s využitím pětistupňové škály, 1 otázka obsahovala výčet položek, ze kterých si respondenti mohli vybírat. Další uzavřené otázky byly polytomické. 3 otázky byly v dotazníku polouzavřené, a tedy obsahovaly výběr možností a zároveň i možnost dopsání vlastní odpovědi respondenta. Dotazník také obsahoval 7 otevřených otázek a z těchto 7 otázek byly 2, které vyplňovali jen někteří z respondentů v návaznosti na kladnou odpověď na uzavřenou otázku.

Otázky byly seřazeny v pořadí, které je vyhovující z psychologického pohledu. Nejprve se jednalo o úvodní otázky, které se tázaly na obecné znalosti, dále následovaly otázky, které byly obecnějšího charakteru, ale jednalo se o otázky podstatné pro následné konkrétnější položky. Na závěr jsme do dotazníku zařadili otázky na demografické údaje, také z psychologických důvodů. (Chráska, s.159; s. 164-5, 2016)

Žáci dotazník vyplňovali v rámci vyučování pomocí odkazu na dotazníkový formulář, který jim byl poskytnut. V úvodu dotazníku bylo pro žáky sepsáno seznámení s tím, proč se jim do rukou dostal a k čemu budou sloužit údaje, které v něm poskytnou. Celý dotazník byl anonymní, pouze na konci byly zaznamenány demografické údaje – věk, třída a pohlaví.

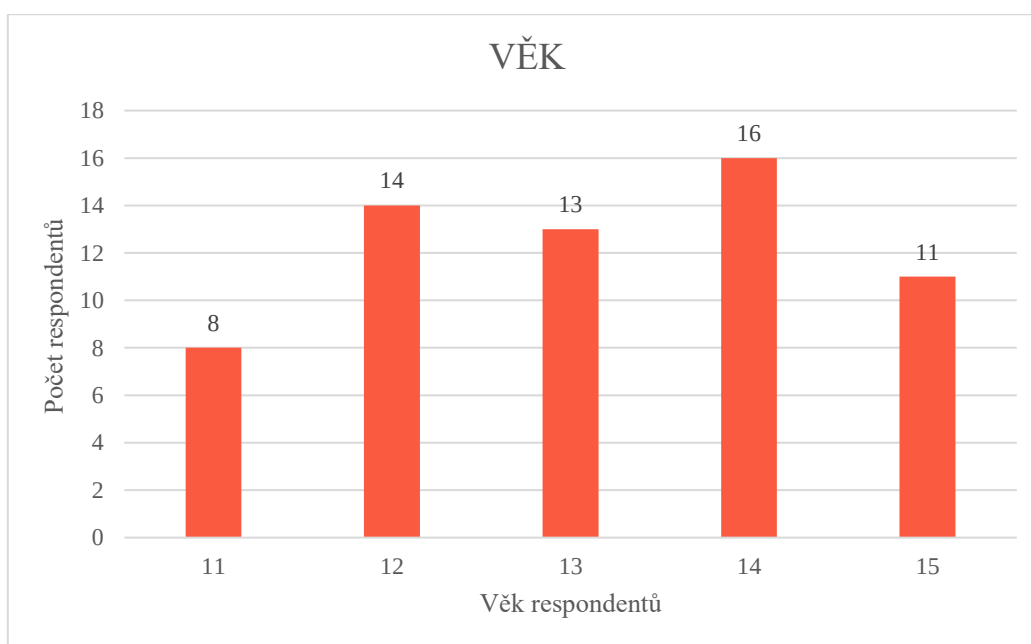
8 Analýza získaných dat

Výsledky otázek jsou interpretovány pomocí grafů. Data byla zpracována pomocí programu Microsoft Excel. Celkový počet respondentů participujících na výzkumném šetření bylo 66, avšak z důvodu neúplnosti byli 4 respondenti z výzkumného šetření vyňati, proto se v analýze zaměřujeme na celkový a finální počet 62 respondentů.

8.1 Demografické údaje

Přestože byly demografické údaje zjišťovány na konci dotazníku, považujeme za klíčové uvést tato data z důvodu charakteristiky vzorku respondentů na začátek celé analýzy. Zasazení otázek na demografické údaje na konec dotazníku bylo z psychologických důvodů, aby respondenti odpovídali na veškeré otázky co nejpravdivěji a nebyli ovlivněni tím, že již víme, zda se jedná o dívku či chlapce a kolik jim je let (Chráska, s. 159, 2016).

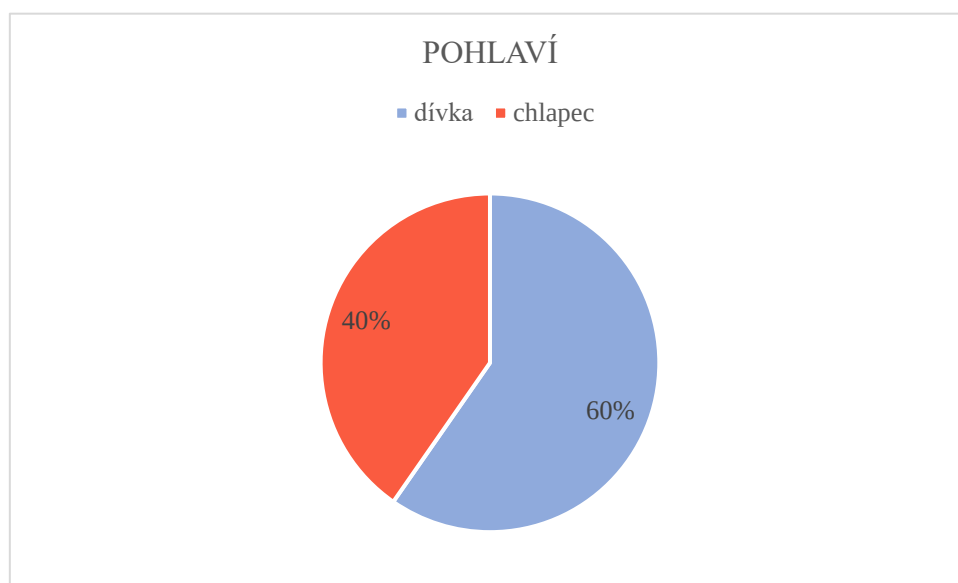
VĚK

Graf 1: Věk respondentů

Z prvního grafu (Graf 1: Věk respondentů) je patrné, že největší zastoupení měli ve výzkumu žáci ve věku 14 let, jednalo se o 16 respondentů, což zaujímá 25,81 % všech respondentů. Nejnižší věkové zastoupení měli žáci ve věku 11 let, kterých se zúčastnilo 12,90 %.

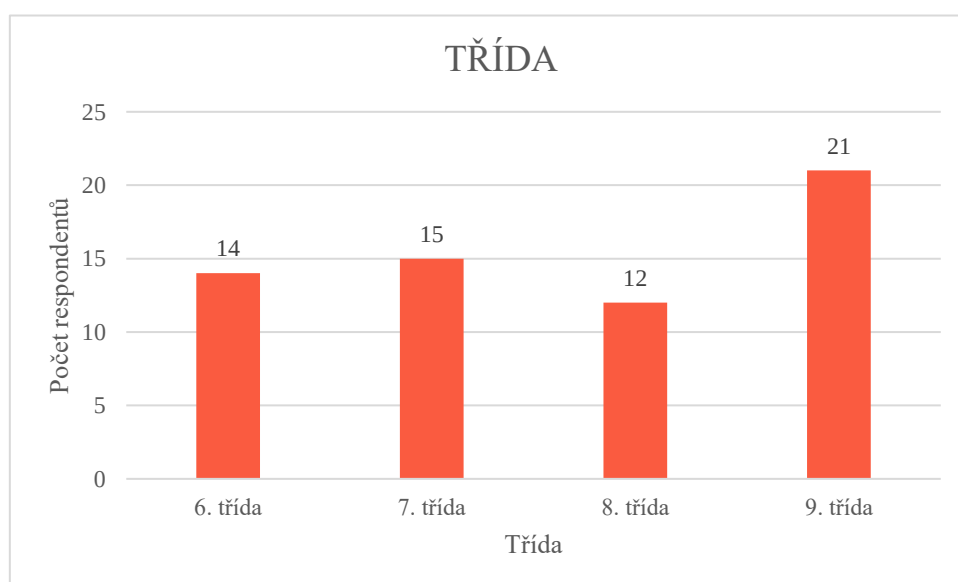
POHLAVÍ

Graf 2: Pohlaví respondentů

Z otázky, která se ptala na údaj ohledně pohlaví respondentů vyplynulo, že se šetření účastnilo více dívek než chlapců. Dívek se účastnilo 37, což je 59,68 % respondentů. Naopak chlapců se účastnilo 25, což je 40,32 % respondentů.

TŘÍDA

Graf 3: Třída respondentů

Vzhledem k tomu, že se dotazník týká žáků druhého stupně, pak jsme jako jeden z demografických údajů zjišťovali třídu, kterou naši respondenti navštěvují. V našem případě

nejvíce respondentů navštěvuje 9. třídu, jedná se o 21 žáků, což odpovídá 33,87 %. Nejméně bylo žáků z 8. třídy, a to i z důvodu toho, že se jedná o nejmeně početnou třídu na této základní škole. Výzkumu se účastnilo 12 žáků, což odpovídá 19,35 % respondentům a zároveň se jednalo o 100% účast respondentů z této třídy.

8.2 Hlavní otázky dotazníku

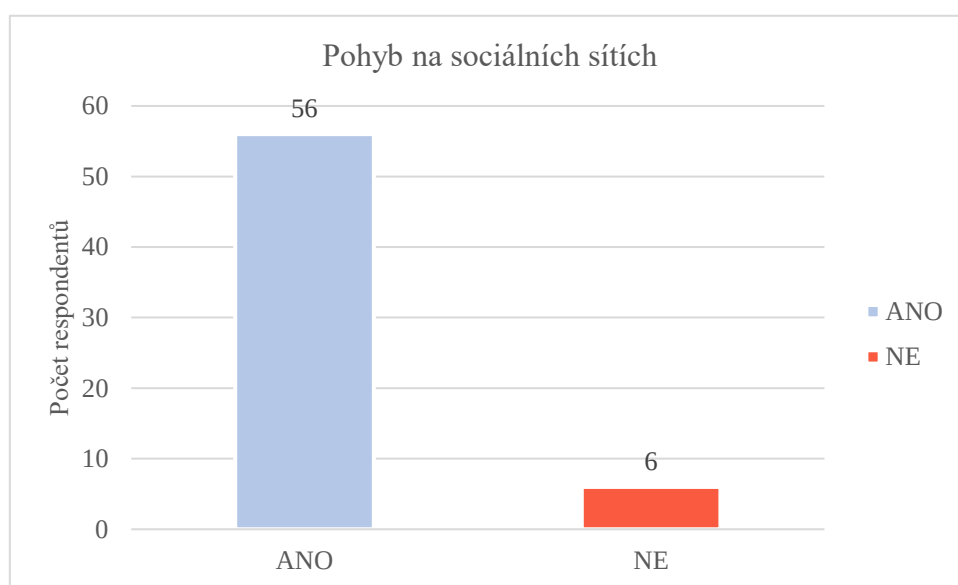
Mezi hlavní otázky dotazníkového šetření řadíme veškeré otázky mimo otázky na demografické údaje.

Otázka 1: Co si představíš pod pojmem kyberšikana?

V první otázce dotazníku měli žáci svými slovy popsat, co je podle nich kyberšikana. Žádný z respondentů neuvedl v odpovědi, že by nevěděl, co je kyberšikana, z čehož je zřejmé, že jsou žáci s tímto tématem obeznámeni a umí kyberšikanu definovat svými slovy. Nejčastější odpovědi byly, že se jedná o šikanu na internetu; šikanu na sociálních sítích; šikanu, kde někdo píše člověku škaredé a nenávistné zprávy. Většina odpovědí byla stručná, zde uvádíme dvě z delších odpovědí respondentů:

- *Myslím si, že to je šikana přes internet, třeba když někdo někomu píše výhrůžky, nadává mu nebo si z někoho dělá srandu i když to je už přes čáru...*
- *Je to vlastně šikana přes internet. Např. různé urážlivé komentáře, vyhrožování přes zprávy a jiné...*

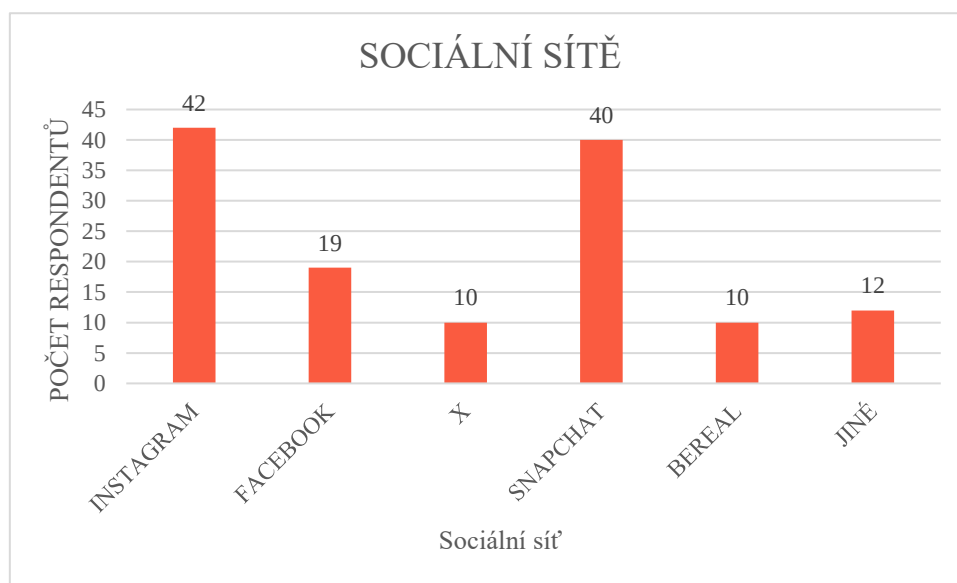
Otázka 2: Pohybujete se na sociálních sítích?

Graf 4 : Pohyb na sociálních sítích

Jelikož se kybershikana v mnoha případech odehrává na sociálních sítích, zvolili jsme tuto otázku, abychom si ověřili, zda žáci mají se sociálními sítěmi nějakou interakci. Z dat vyplynulo, že 56 žáků, což tvoří 90 % našich respondentů, využívá sociální síť. Pouze 10 % žáků se na sociálních sítích nepohybuje. Pro tematiku této položky jsme zvolili dichotomickou otázku.

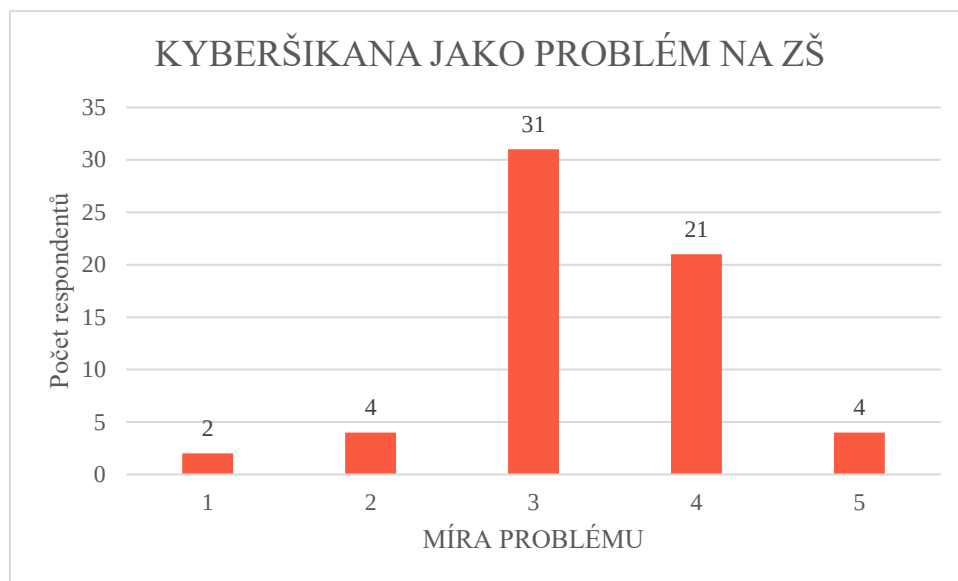
Otázka 3: Na kterých sociálních sítích se pohybuješ?

Graf 5: Sociální síť

Graf 5 (Graf 5: Sociální síť) uvádí, které sociální síť jsou žáky využívány. Na tuto otázku odpovídali žáci, kteří v předchozí otázce uvedli, že se pohybují na sociálních sítích. V rámci této položky mohli žáci zvolit i více odpovědí, pokud se pohybují na více sociálních sítích. Největší zastoupení má u žáků sociální síť Instagram, na které se pohybuje 42 respondentů (67,74 %), naopak nejnižší zastoupení měla u žáků sociální síť X (v minulosti *Twitter*), kterou využívá pouze 10 respondentů (16,13 %). Žáci měli možnost uvést i jiné síť než ty, které jim byly nabídnuty, mezi nejčastěji uváděné jiné síť patřily TikTok (17, 74 %), YouTube (11, 29 %) a Discord (8,06 %).

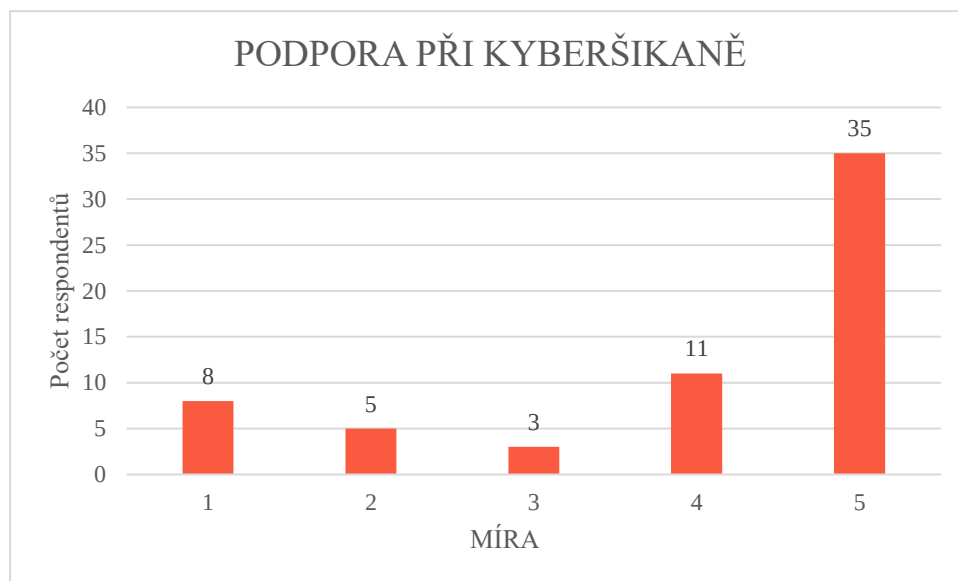
Otázka 4: Do jaké míry si myslíš, že je kyberšikana v Česku problémem mnoha žáků na základní škole?

Graf 6: Kyberšikana jako problém na ZŠ

Pro tuto otázku jsme zvolili jako metodu sběru dat numerickou posuzovací škálu, kde byly uvedeny krajní body, kdy nejnižší míru zastupoval bod 1 a naopak nejvyšší míru bod 5. Graf (Graf 6: Kyberšikana jako problém na ZŠ) ilustruje, do jaké míry vnímají žáci kyberšikanu jako problém na základní škole. Z grafu lze vyčíst, že 31 žáků, což představuje 50 % respondentů považuje kyberšikanu jako částečný problém, jelikož uvádějí jako míru problému bod 3, který se nachází uprostřed škály. Jako nejvyšší míru považují kyberšikanu za problém 4 žáci, což představuje 6,45 % všech respondentů. Nejnižší stupeň škály uvedli 2 žáci (3,23 %).

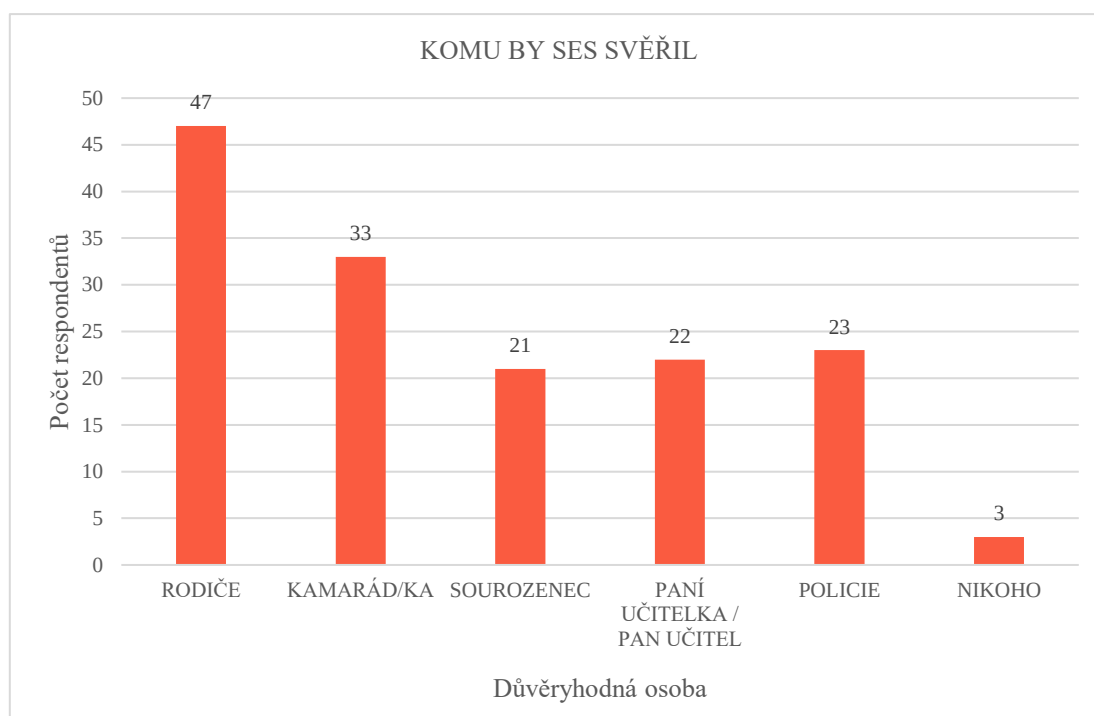
Otázka 5: Ty nebo tvůj/tvá kamarád/ka je šikanovaný skrz sociální sítě. Myslíš si, že by se měl/a na někoho obrátit?

Graf 7: Podpora při kyberšikaně

Graf číslo 7 (Graf 7: Podpora při kyberšikaně) ilustruje, zda si žáci myslí, že by se osoba, která se potýká s kyberšikanou, měla na někoho obrátit. Na stupnici měli žáci uvedeny krajní body, kdy 1 bod znamenal, že si žáci nemyslí, že by se měla oběť kyberšikany na někoho obrátit a bod 5 naopak, že si naprosto myslí, že by se oběť měla na někoho obrátit. Více než 50 % žáků, konkrétně 56,45 %, si myslí, že by se jejich kamarád/ka měla na někoho obrátit, pokud by byl/a šikanována na internetu. Na opačné straně škály stálo 8 respondentů (12,09 %), kteří si nemyslí, že by se šikanovaný/á měl na někoho obracet.

Otázka 6: Na koho by ses v případě šikany na internetu obrátil/a?

Graf 8: Komu by ses svěřil

V otázce číslo 6 jsme se zajímali o to, na koho by se v případě kyberšikany žáci obrátili. Žáci měli možnost výběru z odpovědí, kdy si mohli zvolit i více než jednu odpověď. 47 žáků (75,81 %) uvedlo, že by se v případě kyberšikany obrátilo na rodiče, 33 (53,23 %) žáků uvedlo, že by se obrátilo na svého kamaráda či kamarádku, 21 (33,87 %) žáků by se obrátilo na svého sourozence, 22 (35,48 %) žáků by využilo pomoc své paní učitelky nebo svého pana učitele a 23 (37,10 %) žáků by se s tímto problémem obrátilo na policii. Možnost, že by se v případě kyberšikany neobraceli na nikoho využili 3 (4,84 %) žáci.

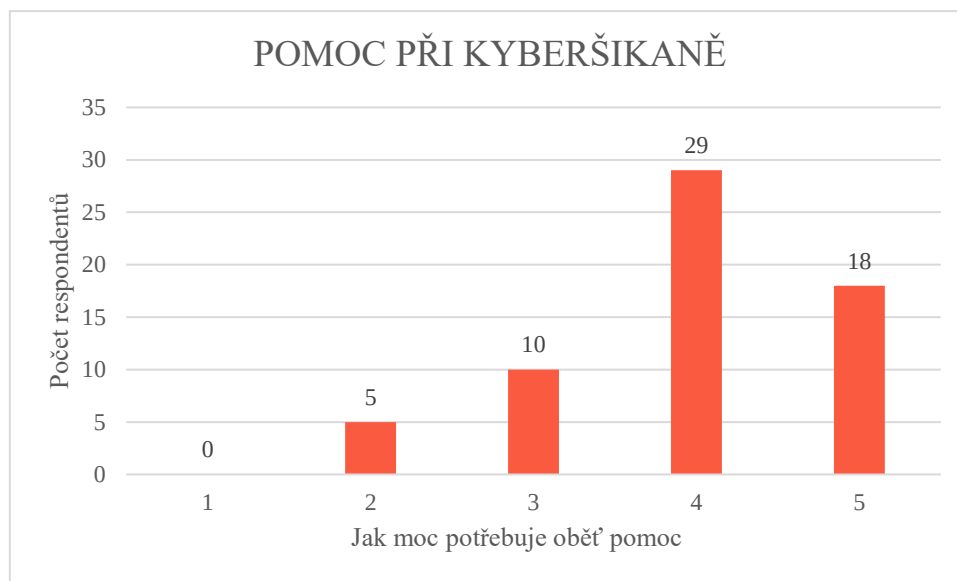
Otázka 7: Kdyby byl tvůj kamarád šikanován někým na internetu, jak si myslíš, že by se cítil?

V otázce číslo 7 jsme se žáků ptali na to, jak si myslí, že by se jejich kamarád cítil, pokud by byl šikanován prostřednictvím internetu. Mezi nejčastějšími odpověďmi se objevovalo, že by se jejich kamarád cítil špatně, smutně, ve stresu či úzkostně. Ve velkém počtu odpovídali žáci stručně, zde jsme vybrali několik odpovědí, které jsou žáci více rozepsali:

„Myslím, že by cítil hlavně strach z toho, co ještě mu můžou ti lidé udělat, taky by se asi cítil smutně, hlavně kdyby mu nadávali a podobně. Možná by se ještě cítil osaměle...“

„Myslím si že špatně a zle, už by nebyl takový svůj a byl by za mě hodně zranitelný určitě by v budoucnu neměl v oblíbě třeba soc. sítě“

Otázka 8: Jak moc si myslíš, že oběť kyberšikaně potřebuje pomoc od svého okolí?

Graf 9: Pomoc při kyberšikaně

V pořadí další otázka se žáků ptala na to, jak moc si myslí, že oběť kyberšikaně potřebuje pomoc od svého okolí. Opět se jednalo o numerickou posuzovací škálovou položku, kde bod 1 představoval, že si žák nemyslí, že oběť kyberšikaně potřebuje pomoc od svého okolí a bod 5 představoval, že žák vnímá potřebu od okolí jako velice podstatnou. 18 respondentů (29,03 %) zaznačilo na škále bod 5, který znamenal, že si myslí, že oběť rozhodně potřebuje pomoc od svého okolí, naopak bod 1 nezaznačil žádný z respondentů, z čehož lze soudit, že si žáci myslí, že je pomoc od okolí potřebná, a to v různé míře.

Otázka 9: Jaké rady bys poskytl/a kamarádovi/ce, který čelí kyberšikaně?

Devátá položka dotazníku se žáků dotazovala na rady, které by poskytli svému kamarádovi či kamarádce, pokud by čelili kyberšikaně. Žáci nejčastěji uváděli, že by jejich přátelům poradili, aby se svěřili svým rodičům a požádali je o pomoc a také, aby útočníka ignorovali v případě. Mnozí z respondentů se v rámci této otázky více rozepsali, zde je výběr z několik obsáhlejších rad:

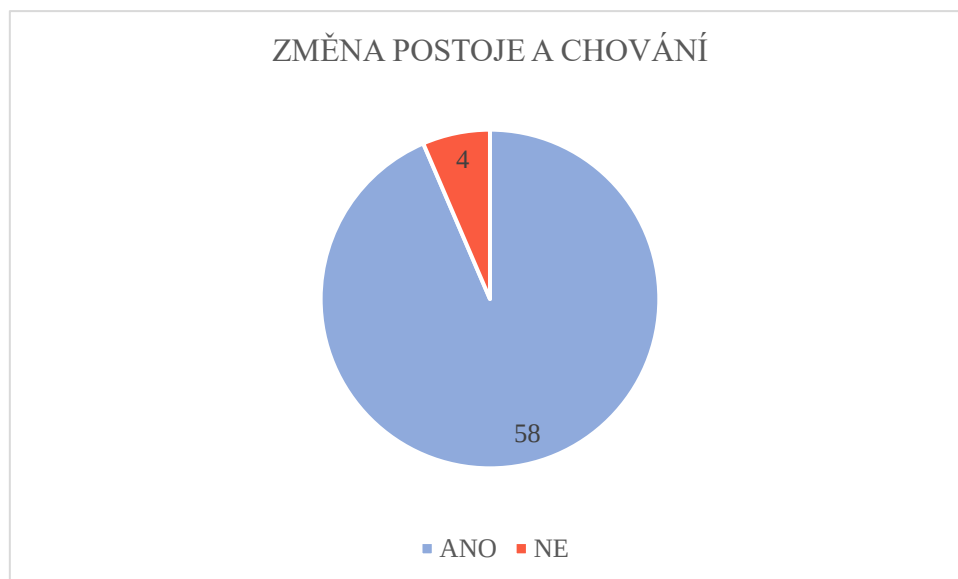
„Aby si z té osoby nic nedělal/a aby je ignoroval/a. I když to nepůjde, musí se snažit, aby to nedošlo k sebepoškozování nebo sebevraždě“

„Ať se s tím svěří člověku, kterému věří třeba rodiči nebo kamarádovi nebo ať si blokuje toho, který ho šikanuje“

„Poradila bych jí, aby si založila na sociálních sítích nové a nejlépe soukromé účty anebo aby si je rovnou smazala, pokud by třeba nepomohlo zablokování. A hlavně pokud by měla

soukromý účet třeba na Instagramu, aby si pečlivě prohlížela žádosti o sledování a přijímala to jen těm lidem, které opravdu zná. Šikanátoři by totiž mohli mít fake účet a vydávat se za někoho jiného.“

Otázka 10: Je podle tebe možné, že pokud si člověk prochází kyberšikanou, mění se jeho chování a postoj k lidem?

Graf 10: Změna postoje a chování

Následující otázka v dotazníku byla dichotomická. 58 respondentů (94 %) uvedlo, že si myslí, že se u člověka, který si prochází kyberšikanou, mění chování a postoj k lidem a 4 respondenti (6 %) uvedli, že si to nemyslí.

Otázka 11: Proč?

Jedenáctá otázka byla podotázkou k otázce předchozí a ptali jsme se v ní na zdůvodnění žáků k odpovědi u předchozí otázky. Tato otázka nebyla povinná, proto na ni své zdůvodnění předchozí odpovědi uvedlo 55 žáků. Na tuto otázku uváděli odpověď žáci, kteří si myslí, že se u člověka mění chování a postoje k lidem, pokud zažívá kyberšikanu. Zde uvádíme některé z odpovědí, které se shodovaly.

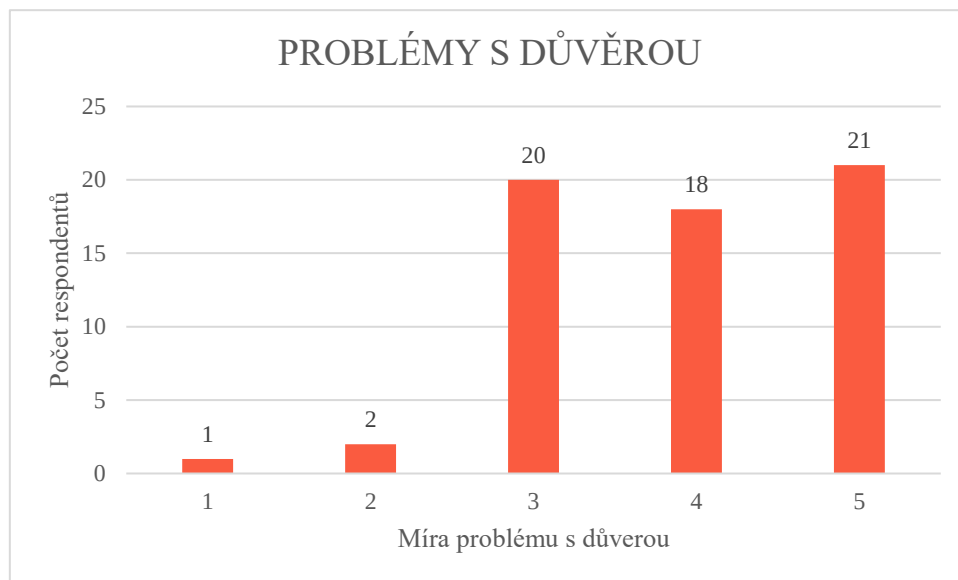
„Protože si může myslet, že ho nemá nikdo rád a že už nemůže nikomu věřit.“

„Může se stát třeba více uzavřený, protože ti, co ho šikanují jsou třeba jeho bývalí kamarádi, takže si byli hodně blízcí. Potom se ta oběť bojí být si s někým zase blízky, aby ho třeba netradičním. Mluvím z vlastní zkušenosti.“

„Protože se může bát lidi a co mu můžou udělat.“

„Nemusí věřit okolí, bude se bát navázat vztah s někým novým, bude mít obavy, že se mu to v budoucnu může stát znovu, že bude opět zesměšňován“

Otázka 12: Myslíš si, že jedinec, který je šikanován ve virtuálním prostředí, má problémy s důvěrou ke svému okolí?

Graf 11: Problémy s důvěrou

Na předchozí otázky navazovala i otázka číslo dvanáct, která se zabývá důvěrou. Žáci zde opět na pětibodové škále uváděli, zda si myslí či nemyslí, že má jedinec problémy s důvěrou ve své okolí, pokud je šikanován online. Při této otázce se odpovědi žáků pohybovaly na škále u vyšších čísel, která jsou příkladem toho, že u žáků rezonuje to, že si myslí, že má oběť kyberšikany problém s důvěrou ve své okolí. Dohromady 59 žáků se pohybovalo v rozpětí 3–5 bodů na škále, což znamená, že 95,2 % respondentů vnímá nedůvěru oběti kyberšikany v jeho okolí.

Otázka 13: Do jaké míry si myslíš, že je kyberšikana nebezpečná?

Graf 12: Míra nebezpečí kyberšikany

V této otázce se žáci zaměřovali na to, do jaké míry si myslí, že je kyberšikana nebezpečná. Opět měli k dispozici pětibodovou škálu, kde bod číslo 1 znamenal, že si myslí, že je kyberšikana nebezpečná v nízké míře a naopak bod 5 znamenal míru vysokou. V případě našich respondentů jsme se setkali s tím, že 30 (48, 39 %) z nich vnímá kyberšikanu ve velké míře jako nebezpečnou, bod 4, který je stále vnímán jako vcelku vysoká míra nebezpečí zaznamenalo 21 (33, 87 %) respondentů. Kyberšikanu nevnímá jako nebezpečnou pouze 1 žák (1, 16 %).

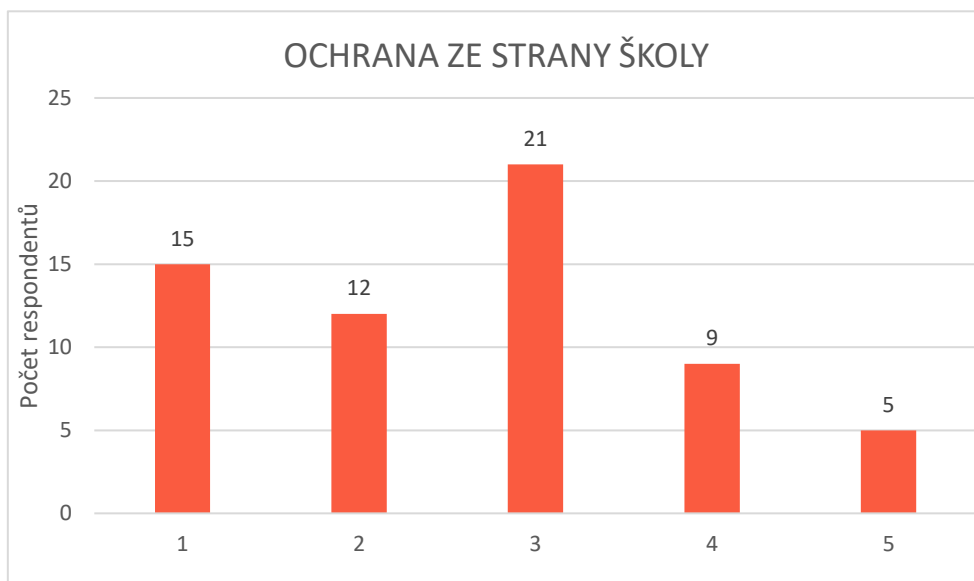
Otázka 14: Seřad' dopady kyberšikany, které jsou pro tebe nejzávažnější po ty, které považuješ za méně závažné. (Vždy můžeš ke každému z dopadů zvolit jen jedno číslo a čísla se nesmí opakovat.)

DOPAD	ARITMETICKÝ PRŮMĚR	SMĚRODATNÁ ODCHYLKA
DEPRESE	6,24	2,20
STRACH	5,46	2,31
UZAVŘENOST	5,21	2,34
STRES	5,11	2,75
PSYCHOSOMATICKÉ OBTÍŽE	5,03	3,14
NIZŠÍ SEBEVĚDOMÍ	5,02	2,22
PORUCHY SPÁNKU	4,95	2,24
ÚZKOSTI	4,62	2,35
OSAMĚLOST	3,37	2,61

Zdroj dat: vlastní výzkum

Otázka číslo 14 nabídla žákům 9 dopadů kyberšikany, které měli seřadit dle nich od nejméně závažných po ty nejvíce závažné, kdy 1 body představoval nejmenší závažnost a bod 9 naopak nejvyšší. Respondenti mohli ke každému dopadu určit pouze jednu z devíti možností. V tabulce jsme data seřadili dle aritmetického průměru od těch dopadů, které jsou podle žáků nejzávažnější. Jako nejzávažnější dopad kyberšikany žáci zvolili *deprese*, *strach* a *uzavřenost*, naopak na opačném konci stály *úzkosti* či *osamělost*. Největší podobnost v hodnocení jsme u žáků zaznamenali u *deprese*, kterou žáci volili v rozmezí 2,20 bodů nahoru či dolů v rámci závažnosti a největší rozdíly jsme zaznamenali u *psychosomatických obtíží*, kdy se bodové hodnocení lišilo o 3, 14 bodu nahoru či dolů.

Otázka 15: Myslíš si, že tě škola dokáže ochránit před kyberšikanou?

Graf 13: Ochrana ze strany školy

Data v tomto grafu (Graf 13: Ochrana ze strany školy) zobrazují, jak moc si žáci myslí, že je škola dokáže ochránit před kyberšikanou. Žáci ve svých odpovědích využili celou škálu, kde jeden bod znamenal, že si nemyslí, že je škola dokáže ochránit, tuto možnost označilo 15 žáků (24,19 %). Nejvíce žáků se pohybovalo na škále uprostřed, z čehož můžeme usoudit, že jistou důvěru v ochranu ze strany školy mají, ale není stoprocentní. Ve středu škály se nacházelo 21 žáků (33,87 %). Žáků, kteří si rozhodně myslí, že je škola může ochránit, bylo 5 (8,06 %).

Otázka 16: Setkal ses s kyberšikanou na internetu osobně?

Graf 14: Osobní zkušenost s kyberšikanou

V otázce číslo 16 jsme se žáků dotazovali, zda mají osobní zkušenost s kyberšikanou. Graf ilustruje data, která uvádějí, že 58 žáků (93,55 %) osobní zkušenost s kyberšikanou nemá a 4 žáci (6,45 %) osobní zkušenost mají.

Otázka 17: Pokud ano, jak se projevila?

Další otázka v pořadí byla pouze pro respondenty, kteří na předchozí otázku odpovídali, že se s kyberšikanou setkali osobně. Nejednalo se o povinnou otázku, proto jsme ze 4 žáků, kteří mají osobní setkání s tímto jevem, získali dvě odpovědi:

„Bývalé kamarádky mi pod (podle mě povedené a pěkné fotky) na instagramu napsaly hnusné komentáře a já jsem to nahlásila. Potom jsem ty fotky musela smazat a naštvalo mě to.“

„Setkal jsem se s urážkami přes zprávy na sociálních sítích, naštěstí se to rychle vyřešilo.“

Otázka 18: Stalo se ti v posledním roce, že by se k tobě choval někdo v prostředí internetu ošklivě?

Graf 15: Ošklivé chování na internetu

Tento graf (Graf 15: Ošklivé chování na internetu) prezentuje, zda se k žákům choval někdo v prostředí internetu v posledním roce ošklivě. Jak graf ukazuje, 47 žáků (75,80 %) se s ošklivým chováním na internetu v posledním roce nesetkalo, naopak 15 (24,20 %) z nich ano.

Otázka 19: Pokud ano, jak se to projevilo?

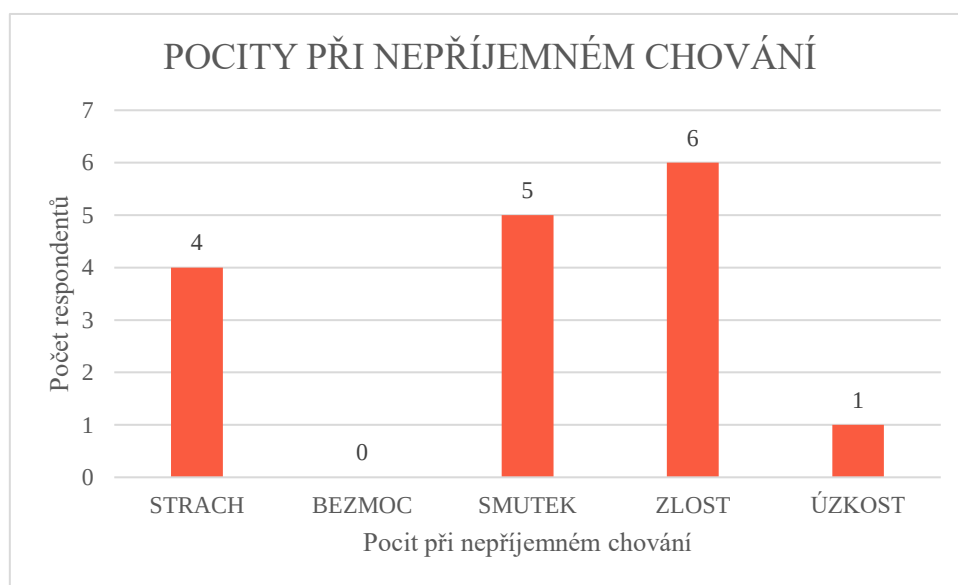
Následující otázka byla opět pouze pro žáky, kteří uvedli na předchozí otázku kladnou odpověď. Jednalo se o otevřenou otázku, ve které se žáci mohli vyjádřit k tomu, jak se k nim choval někdo ošklivě na internetu. Mnohé odpovědi zmiňovaly nadávky, hádky či vyhrožování. Zde uvádíme některé z odpovědí:

„Psali mi sprosté slova a nadávali, ale nebylo to dlouho pak je to přestalo bavit, protože jsem si je zablokovala.“

„Začal mě ponižovat a nadávat.“

„Dělali si ze mě srandu, říkali že jsem otravná transka a i když jsem byla milá/ý,,i tak na mě byli zlí.“

Otázka 20: Pokud se k tobě choval někdo špatně, jaké pocity se u tebe projevily? (můžeš si vybrat i více odpovědí)

Graf 16: Pocity při nepříjemné chování

Poslední otázka v dotazníku navazovala na předchozí dvě a zjišťovali jsme jejím prostřednictvím, zda se u žáků projevily při nepříjemném chování na internetu některé z pocitů. Žáci mohli vybrat i více odpovědí. Největší zastoupení měl u žáků pocit zlosti, který označilo 6 respondentů (9,68 %). Dále žáci pocítovali smutek – 5 respondentů (8,07 %); strach – 4 respondenti (6,45 %) a úzkost – 1 respondent (1,61 %). Pocit bezmoci u sebe nezaznamenal ani jeden z respondentů.

9 Shrnutí dotazníkového šetření

Výzkumné šetření probíhalo pomocí nestandardizovaného dotazníku o 23 položkách různého typu. V dotazníku se objevily jak otevřené, polouzavřené, tak i uzavřené otázky.

Realizací výzkumného šetření jsme zjistili, že pojem kyberšikana dokáže definovat 64 respondentů, což představuje 100 % našeho výzkumného vzorku. A nejčastěji žáci kyberšikanu vnímají jako šikanu na internetu; šikanu na sociálních sítích; šikanu, kde někdo píše člověku škaredé a nenávistné zprávy, z čehož vyplývá, že žáci o tomto tématu již něco vědí a zároveň se nám jejich odpověďmi potvrzují teoretické definice kyberšikany.

V rámci teoretické části bylo v práci uvedeno, že ve většině případů se kyberšikana v dnešní době odehrává na sociálních sítích, a proto jsme jako jednu z položek dotazníku vybrali právě otázku na sociální sítě, zda se na nich žáci pohybují a pokud ano, tak na kterých. 56 žáků, což představuje 90 % respondentů se na sociálních sítích pohybuje, především tedy na Instagramu či Snapchatu a pouze 6 žáků (10 %) se na sociálních sítích nyní nenachází.

Jedním z dílčích cílů bylo zjistit zkušenosti žáků s kyberšikanou, což jsme zjišťovali pomocí otázek 16–20, které se zabývali jak kyberšikanou jako takovou, tak ošklivým chováním na internetu. Z odpovědí vyplynulo, že s kyberšikanou se osobně setkali 4 žáci (6,45 %) nicméně s ošklivým chováním na internetu má zkušenost 15 žáků (24, 19 %).

Žáci, kteří se setkali s ošklivým chováním na internetu nejčastěji uváděli, že byli uráženi, bylo jim sprostě nadáváno nebo je druhá osoba ponižovala. Také se setkali s nepříjemnými komentáři na jejich osobu. I když žáci nevnímali toto ošklivé chování jako kyberšikanu, při bližším prozkoumání teorie o kyberšikaně si můžeme říct, že toto chování již s kyberšikanou silně hraničí a pokud by se žáci setkávali s těmito aspekty opakovaně, pak se zcela jistě bavíme o kyberšikaně, a nejen o ošklivém chování.

Vzhledem k tomu, že u otázky o ošklivém chování bylo více kladných odpovědí než u otázky na osobní zkušenost s kyberšikanou, pak je jistá možnost, že je množství obětí kyberšikany patrně vyšší, jen žáci špatné chování nechtějí kategorizovat do oblasti kyberšikany.

Důležitou otázkou, kterou jsme do dotazníku zařadili je otázka číslo 14, která se zabývá dopady kyberšikany. Žáci měli za úkol tyto dopady seřadit dle nich od nejzávažnějších po ty méně závažné a při analýze této otázky jsme zjistili, že jako nejzávažnější považují žáci deprese a jako nejméně závažný dopad vnímají osamělost. Výběr těchto dopadů byl zvolen na základě teoretických poznatků. Vnímání deprese jako nejzávažnějšího dopadu nám potvrzuje

i teorii, která vnímá psychické dopady jako ty nejvíce alarmující a vzhledem k tomu, že za depresí se jako další dopad umístil strach, který je také psychologickým aspektem, pak nám žáci zcela potvrzují teoretické poznatky o dopadech kyberšikany.

V rámci dotazníku jsme také zjišťovali, jaký dopad na ně mělo, když se k nim choval někdo na internetu škaredě. V tomto případě můžeme tyto dopady zahrnout pod ty, které má na žáky i kyberšikana. Žáci na sobě nejčastěji pociťovali zlost, smutek a strach. Opět se jedná o psychické dopady a vzhledem k tomu, že je kyberšikana psychologickou formou šikany, pak nám výsledky korespondují s teorií, ze které jsme při tvoření dotazníkového šetření vycházeli.

Závěr

Bakalářská práce se věnovala problematice kyberšikany jako celku. Práce byla složena ze dvou částí, a to z části teoretické a praktické. Cílem práce bylo specifikovat a definovat problematiku kyberšikany a zároveň poukázat na její dopady, které má na žáka 2. stupně. Tento cíl jsme splnili v rámci teoretické části, která se specifikací i definicí kyberšikany věnovala. Zároveň poukázání na dopady kyberšikany na žáka 2. stupně obsahovala teoretická část, ale cíl jsme naplnili i prací s poznatky z výzkumného šetření.

Vzhledem k tomu, že hlavním cílem praktické části bylo porovnání zkušeností s kyberšikanou u žáků 2. stupně základní školy s teoretickými poznatky, pak pro nás byla teoretická část východiskem pro zkoumání v praktické části práce. Teoretická část v první kapitole pojednávala o tradiční formě šikany. Zařazení této kapitoly do práce bylo z toho důvodu, že kyberšikanu bereme jako psychickou formu šikany, která se projevuje v kybernetickém světě. Dále následovala kapitola o kyberšikaně, která se zabývala celkovou problematikou tohoto jevu, aktéry, rozdílem mezi tradiční formou šikany a kyberšikanou a také různými formami kyberšikany nebo prostředím, kde se odehrává.

Třetím tématem byla diagnostika kyberšikany, na kterou jsme čtvrtou kapitolou navázali dopady, které kyberšikana má. Jednalo se o charakteristiku psychických a emočních dopadů nebo také dopadů fyzických. Závěrečná kapitola teoretické části obsahovala možnosti prevence kyberšikany, které mohou být prostřednictvím podcastů, knih, seriálů apod.

Praktická část byla zpracována pomocí kvantitativní výzkumné metody. Pro tuto práci jsme jako výzkumný nástroj zvolili dotazník. Dotazníkového šetření se zúčastnilo 65 respondentů, nicméně k vyhodnocení výzkumu jsme využili 62 odpovědi, jelikož 4 dotazníky jsme z výzkumu vyřadili z důvodu jejich neúplnosti.

Jak je již zmíněno výše cílem praktické části pro nás bylo porovnání zkušeností s kyberšikanou u žáků 2. stupně základní školy s teoretickými poznatky a tento hlavní cíl byl naplněn, jak je již uvedeno i v kapitole 9, která shrnuje dotazníkové šetření.

Vzhledem k aktuálnosti tématu si myslím, že by bylo vhodné dotazníkové šetření rozšířit i o kvalitativní složku, kterou by mohly být rozhovory s metodiky prevence, kteří se problematikou zabývají a mohli by tak poskytnout podnětné informace a postřehy k tomuto tématu. Zároveň by u tohoto tématu šlo využít i výzkumu případových studií obětí kyberšikany, kde by se daly zkoumat dané dopady na reálných obětech.

Závěrem je nutno podotknout, že kyberšikana je velice závažným jevem a je nutné o ní žáky informovat a edukovat, jelikož dopady kyberšikany jsou mnohdy závažnější než dopady tradiční formy šikany, jak v práci zmiňujeme. Prevence je v tomto případě na místě a v dnešní době je velká škála možností, jak s kyberšikanou v rámci výuky na druhém stupni pracovat.

Seznam použité literatury a elektronických zdrojů

DUŠEK, Karel a Alena VEČEŘOVÁ-PROCHÁZKOVÁ, 2015. *Diagnostika a terapie duševních poruch*. 2., přepracované vydání. Praha: Grada Publishing. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-4826-9.

EU Kids Online 2020: Survey results from 19 countries [online], 2020. [cit. 2024-03-21]. ISSN 2045-256X. Dostupné z: <https://www.eukidsonline.ch/files/Eu-kids-online-2020-international-report.pdf>.

FIELDOVÁ, Evelyn M., 2009. *Jak se bránit šikaně: praktický rádce pro děti, rodiče i učitele*. V Praze: Ikar. ISBN 978-80-249-1176-2.

GAJDOŠOVÁ, Jana, 2011. *Zdravotní a psychické následky kyberšikany mezi dětmi a dospívající mládeží* [online]. In: s. 1 [cit. 2024-02-28]. Dostupné z: <https://www.e-bezpeci.cz/index.php/rizikove-jevy-spojene-s-online-komunikaci/dalsi-temata/355-zdravotni-a-psychicke-nasledky-kyberikany-mezi-dtmi-a-dospivajici-mladei>.

CHRÁSKA, Miroslav, 2016. *Metody pedagogického výzkumu: základy kvantitativního výzkumu*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Grada. Pedagogika. ISBN 978-80-247-5326-3.

JAK NA INTERNET, 2017. *Kybergrooming aneb přetvařování na Internetu* [online]. [cit. 2024-03-02]. Dostupné z: <https://www.jaknainternet.cz/page/3664/kybergrooming-aneb-pretvarovani-na-internetu/>

JANOŠOVÁ, Pavlína; KOLLEROVÁ, Lenka; ZÁBRODSKÁ, Kateřina; KRESSA, Jiří a DĚDOVÁ, Mária. *Psychologie školní šikany*. Psyché. Praha: Grada, 2016. s.17. ISBN 978-80-247-2992-3.

JEDEN SVĚT NA ŠKOLÁCH – JSNS, 2021. *DigiStories: Nela* [online]. [cit. 2024-03-02]. Dostupné z: <https://www.jsns.cz/lekce/926897-digistories-nela>.

JINDRA, Jaroslav, 2021. Jak se vyhnout kyberzlu? *DIGI zpravodaj* [online]. **2021**(18), 6 [cit. 2024-02-13]. Dostupné z: https://portaldigi.cz/wp-content/uploads/2021/10/18_DIGI_zari_2021_A4_2.pdf.

JUŘENÍKOVÁ, Petra. *Metodika ke zpracování závěrečné práce pro vybrané nelékařské zdravotnické obory* [online]. **2019** [cit. 2024-03-23]. Dostupné z: https://is.muni.cz/do/rect/el/estud/lf/js19/metodika_zp/web/pages/07-quantitativni.html.

KAVALÍR, Aleš, ed., 2009. *Kyberšikana a její prevence: příručka pro učitele*. Plzeň: Pro město Plzeň zpracovala společnost Člověk v tísni, pobočka Plzeň. ISBN 978-80-86961-78-1.

KOHOUT, Roman a Radek KARCHŇÁK. *Bezpečnost v online prostředí*. Karlovy Vary: Biblio Karlovy Vary, 2016. ISBN 978-80-260-9543-9.

KOHOUT, Roman, 2017. *Krádež identity* [online]. 2017 [cit. 2024-02.-12]. Dostupné z: <https://www.internetembezpecne.cz/internetem-bezpecne/rizika-online-komunikace/kybersikana/kradez-identity/>.

KOLÁŘ, Michal, 2016. *Odborník na řešení školní šikany a kyberšikany první úrovně: studijní text pro frekventanty základního výcvikového kurzu*. [Praha]: Národní institut pro další vzdělávání. ISBN 9788086956930.

KOLÁŘ, Michal, 2005. *Bolest šikanování*. Vyd. 2. Praha: Portál. ISBN 80-7367-014-3.

KOLÁŘ, Michal. *Nová cesta k léčbě šikany*. Praha: Portál, 2011. s. 32. ISBN 978-80-7367-871-5.

Kopecký, Kamil & Veronika, Krejčí, 2010. *Rizika virtuální komunikace (příručka pro učitele a rodiče)*. Olomouc: NET UNIVERSITY. ISBN: 978-80-254-7866-O.

KOPECKÝ, Kamil a René SZOTKOWSKI, 2019. *České děti v kybersvětě (výzkumná zpráva)* [online]. 32 [cit. 2024-02-16]. Dostupné z: <https://www.e-bezpeci.cz/index.php/ke-stazeni/vyzkumne-zpravy/117-ceske-deti-v-kybersvete/file>.

KOPECKÝ, Kamil, 2021. *Netiketa, pravidla slušného chování na internetu* [online]. [cit. 2024-03-02]. Dostupné z: <https://www.e-bezpeci.cz/index.php/2-uncategorised/2219-netiketa-pravidla-slusneho-chovani-uzivatelu-internetu>.

KOPECKÝ, Kamil, René SZOTKOWSKI, Lukáš KUBALA a Pavel SCHWEINER, 2023. *Kyberakademie* [online]. 83 [cit. 2024-02-21]. Dostupné z: <https://www.e-bezpeci.cz/index.php/ke-stazeni/kyberakademie-2023-2024/175-kyberakademie/file>.

KOSTOLNA, Katarina, 2021. *Kyberšikana: jak ji poznat a jak se bránit?* [online]. [cit. 2024-03-01]. Dostupné z: <https://www.ucimeonline.cz/kybersikana-jak-ji-poznat-a-jak-se-branit/>.

KOŽÍŠEK, Martin a Václav PÍSECKÝ, 2016. *Bezpečně n@ internetu: průvodce chováním ve světě online*. Praha: Grada Publishing. ISBN 978-80-247-5595-3.

LÁTAL, Lukáš, 2014. *Prevence a diagnostika symptomů obětí kyberšikany pro pediatrii* [online]. [cit. 2024-03-02]. Dostupné z: http://www.nebudobet.cz/repo/publikace_prevence_a_odhaleni_symptomu_obeti_kybersikan_y.pdf.

MARTINEK, Petr, 2021. *Bezpečně v kyber!* [online]. 1. [cit. 2024-02-14]. Dostupné z: https://osveta.nukib.cz/pluginfile.php/13154/mod_resource/content/1/Bezpe%C4%8Dn%C4%9B%20v%20kyber%21.pdf.

MARTÍNEK, Zdeněk, 2015. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. 2., aktualizované a rozšířené vydání. Praha: Grada. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-5309-6.

MARTÍNEK, Zdeněk. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. Praha: Grada, 2009. Pedagogika (Grada), s.109. ISBN 978-80-247-2310-5.

MAŠKOVÁ, Anna a další. Kybergrooming a Kyberstalking: Metodický materiál pro pedagogické pracovníky. Ncbi.cz [online]. 10.4. 2013 [cit. 2020-04-28]. Dostupné z: <https://www.ncbi.cz/odborna-knihovna/category/6-metodiky-ucebni-materialy.html>.

NEUMANNOVÁ, Kateřina, 2023. *Anna is missing: film o kyberšikaně, ze kterého zamrazí nejen rodiče* [online]. [cit. 2024-03-02]. Dostupné z: <https://bezpecnevsiti.cz/novinka/anna-is-missing-film-o-kybersikane-ze-ktereho-zamrazi-nejen-rodice>.

OLWEUS, Dan. (1994). Bullying at School: Basic Facts and Effects of a School Based Intervention Program. *Journal of child psychology and psychiatry, and allied disciplines*. 35. s. 1171-90. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/15391812_Bullying_at_School_Basic_Facts_and_Effects_of_a_School_Based_Intervention_Program.

PEŠAT, Pavel. Rizikové jevy související s využíváním informačních a komunikačních technologií–kyberšikana. *Speciální pedagogika*, 2011, 33-46.

PROCHÁZKA, Miroslav. *Sociální pedagogika*. Vydání 1. Praha: Grada, 2012. s. 157. ISBN 9788024734705.

ŘÍČAN, Pavel a Pavlína JANOŠOVÁ, 2010. *Jak na šikanu*. Praha: Grada. Pro rodiče. ISBN 978-80-247-2991-6.

ŘÍČAN, Pavel. *Agresivita a šikana mezi dětmi: jak dát dětem ve škole pocit bezpečí*. Praha: Portál, 1995. ISBN 8071780499.

ŘÍČAN, Pavel. *Agresivita a šikana mezi dětmi: jak dát dětem ve škole pocit bezpečí*. Praha: Portál, 1995.s. 25. ISBN 8071780499.

SEJČOVÁ, Ľuboslava, 2021. *Šikanovanie a kyberšikanovanie v škole* [online]. Univerzita Komenského v Bratislave [cit. 2024-02-28]. ISBN 978-80-223-5157-7.

SKUTIL, Martin a kol. *Základy pedagogicko-psychologického výzkumu pro studenty učitelství*. Praha: Portál, 2011.

SPITZEROVÁ, Markéta, Tomáš PAVLAS, Ondřej ANDRYS, Tomáš ZATLOUKAL, Petr SUCHOMEL, Dana PRAŽÁKOVÁ a Tomáš HAMBERGER, [2023]. *Hodnocení rizikového chování žáků základních a středních škol se zaměřením na oblast kyberšikany: tematická zpráva*. Praha: Česká školní inspekce. s.14. ISBN 978-80-88492-22-1.

SZOTKOWSKI, René a Kamil KOPECKÝ, 2018. *Kyberšikana a další druhy online agrese zaměřené na učitele*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. ISBN 978-80-244-5334-7.

SZOTKOWSKI, René, Kamil KOPECKÝ a Veronika KREJČÍ, 2013. *Nebezpečí internetové komunikace IV*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. ISBN 978-80-244-3911-2.

ŠEVČÍKOVÁ, Anna, 2014. *Děti a dospívající online: vybraná rizika používání internetu*. Praha: Grada. Psyché (Grada). ISBN 978-80-210-7527-6.

ŠMAHAJ, Jan. *Kyberšikana jako společenský problém: Cyberbullying as a social problem*. Monografie. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2014. ISBN 978-80-244-4227-3.

ŠVESTKOVÁ, Renata, Ladislav SOLDÁN a Martin ŘEHKA, 2019. *Kyberšikana*. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Zdravotně sociální fakulta. ISBN 978-80-7394-752-1.

Přílohy

Příloha A – Dotazník

DOTAZNÍK

Milé žákyně a milí žáci,

jmenuji se Nikola Habáňová a jsem studentkou 3. ročníku bakalářského studia na Univerzitě Palackého v Olomouci. Ráda bych vás touto cestou požádala o vyplnění dotazníku, který je zaměřen na téma kyberšikany.

Dotazník je anonymní, a proto vás poprosím, abyste na otázky odpovídali co nejupřímněji. Vaše odpovědi budou užity pouze v mé bakalářské práci.

Předem vám moc děkuji za vaši ochotu a spolupráci.

Ukládání zakázáno

* Označuje povinnou otázku

Co si představíš pod pojmem kyberšikana? *

Vaše odpověď

Pohybujete se na sociálních sítích? *

☐ ANO

☐ NE

SOCIÁLNÍ SÍŤ

a. Na kterých sociálních sítích se pohybujete? *

☐ FACEBOOK

☐ SNAPCHAT

☐ BEREAL

☐ X (TWITTER)

☐ INSTAGRAM

☐ Jiné:

Do jaké míry si myslíš, že je kyberšikana v Česku problémem mnoha žáků na základní škole? *

	1	2	3	4	5	
nejnižší	☐	☐	☐	☐	☐	nejvyšší

Ty nebo tvůj/tvá kamarád/ka je šikanovaný skrz sociální sítě. Myslíš si, že by se měl/a na někoho obrátit? *

	1	2	3	4	5	
Nemyslím si to	☐	☐	☐	☐	☐	Rozhodně si to myslím

Na koho by ses v případě šikany na internetu obrátil/a? *

- ☐ RODIČE
- ☐ KAMARÁD/KA
- ☐ SOUROZENEC
- ☐ PANÍ UČITELKA / PAN UČITEL
- ☐ POLICIE
- ☐ NIKOHO
- ☐ Jiná...

...

Kdyby byl tvůj kamarád šikanován někým na internetu, jak si myslíš, že by se cítil? *

Text dlouhé odpovědi

Jak moc si myslíš, že oběť kyberšikany potřebuje pomoc od svého okolí? *

	1	2	3	4	5	
nejméně	☐	☐	☐	☐	☐	nejvíce

Jaké rady bys poskytl/a kamarádovi/ce, který čelí kyberšikaně? *

Text dlouhé odpovědi

...

Je podle tebe možné, že pokud si člověk prochází kyberšikanou, mění se jeho chování a postoje k lidem? *

☐ ANO

☐ NE

PROČ?

Text dlouhé odpovědi

Myslíš si, že jedinec, který je šikanován ve virtuálním prostředí, má problémy s důvěrou ke svému okolí? *

	1	2	3	4	5	
NEMYSLÍM SI TO	☐	☐	☐	☐	☐	ROZHODNĚ SI TO MYSLÍM

Do jaké míry si myslíš, že je kyberšikana nebezpečná? *

	1	2	3	4	5	
NEJNIŽŠÍ	☐	☐	☐	☐	☐	NEJVYŠŠÍ

Seřaď dopady kyberšikany, které jsou pro tebe nejzávažnější po ty, které považuješ za méně závažné. (Vždy můžeš ke každému z dopadů zvolit jen jedno číslo a čísla se **nesmí** opakovat.) *

1 - NEJMÉNĚ ZÁVAŽNÝ; 9 - NEJVÍCE ZÁVAŽNÝ

	1	2	3	4	5	6	7	8	9
STRES	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
STRACH	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
PORUCHY SPÁNKU	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
UZAVŘENOST	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
NIŽŠÍ SEBEVĚDOMÍ	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
DEPRESE	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
ÚZKOSTI	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
OSAMĚLOST	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
PSYCHOSOMATICKÉ OBTÍŽE (nevolnost, bolesti břicha,...)	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

< >

Myslíš si, že tě škola dokáže ochránit před kyberšikanou? *

1 2 3 4 5

NEMYSLÍM SI TO ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ROZHODNĚ SI TO MYSLÍM

Setkal ses s kyberšikanou na internetu osobně? *

☐ ANO

☐ NE

Pokud ano, jak se projevila?

Text dlouhé odpovědi

Stalo se ti v posledním roce že by se k tobě choval někdo v prostředí internetu ošklivě? *

☐ ANO

☐ NE

Pokud ano, jak se to projevilo?

Text dlouhé odpovědi

Pokud se k tobě choval někdo špatně, jaké pocity se u tebe projevily? (můžeš si vybrat i více odpovědí)

☐ STRACH

☐ BEZMOC

☐ SMUTEK

☐ ZLOST

☐ ÚZKOST

VĚK *

Text stručné odpovědi

TŘÍDA *

☐ 6. třída

☐ 7. třída

☐ 8. třída

☐ 9. třída

POHLAVÍ *

☐ chlapec

☐ dívka